

ՄԱՍ 3. ՀԱՅԱՍՏԱՆ.

ՈՉ ՆՅՈՒԹԱԿԱՆ ԱՂՔԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գլուխ 8. Առողջապահությունը և աղքատությունը

Առողջ բնակչությունը ոչ միայն որոշիչ նախապայման է երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման համար, այլև կարևոր նախադրյալ, թե՛ տնային տնտեսությունների, թե՛ հենց անհատների բարգավաճման համար, չնայած Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի (ԵԿԱ) շատ երկրների համեմատ բավական ցածր պետական ֆինանսավորմանը:

Հայաստանը կարողացել է ապահովել առողջապահության լավ ցուցանիշներ (համաձայն Եվրոպական չափորոշիչների): 2011թ.-ին կյանքի սպասվող տևողությունը, ծնվելու պահից, տղամարդկանց մոտ կազմել է 70.7 տարի, որն ավելի բարձր ցուցանիշ է, քան ԵԿԱ շատ այլ երկրներում, իսկ կանանց մոտ՝ 77.5 տարի: Այդ երկու ցուցանիշն էլ գերազանցել են 1990թ.-ին գրանցված համապատասխան մակարդակները:

Պաշտոնական վիճակագրությունը գրանցել է մինչև մեկ տարեկան մանկական մահացության ցուցանիշի անկում: 2011թ.-ի ընթացքում, կյանքի առաջին տարում, արձանագրվել է երեխաների մահացության 507 դեպք, իսկ մանկական մահացության գործակիցը 1000 կենդանածնի հաշվով կազմել է 11.6 պրոմիլ, 1990թ.-ի՝ 18.5 պրոմիլի և 2000թ.-ի՝ 15.6 պրոմիլի դիմաց: Մինչև 5 տարեկանների մահացության գործակիցը (1000 կենդանի ծնվածի հաշվով) 2011թ.-ին կազմել է՝ 13.7 պրոմիլ, 1990թ.-ի՝ 23.8 և 2000թ.-ի՝ 15.8 պրոմիլի դիմաց: 2011թ.-ին մայրական մահացության գործակիցը կազմել է՝ 13.8 պրոմիլ (100000 կենդանի ծնվածի հաշվով), 1990թ.-ին արձանագրված՝ 40.1 և 2000թ.-ին՝ 52.0 պրոմիլի դիմաց:

Ներդիր 8.1

2011 թվականին Առողջապահության որոշումն պետական քաղաքականությունն իրականացնելու համար նախաձեռնված միջոցառումները.

2011 թվականի փետրվարի 1-ից Հայաստանի Հանրապետության բժշկական հաստատություններում ներդրվել է համավճարային մեխանիզմը «Անհետաձգելի բժշկական օգնության ծառայություններ» և «Գինեկոլոգիական բժշկական օգնության ծառայություններ» ծրագրերի շրջանակներում փոխհատուցման ենթակա և Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության կողմից հաստատված հիվանդությունների և վիճակների վրա:

Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի 2011 թվականի հունվարի 31-ի «Բժշկական ծառայությունների փոխհատուցման համավճարային մեխանիզմների ներդրման աշխատանքները կազմակերպելու, համակարգելու և շարունակական հսկողություն իրականացնելու մասին» 97-Ա հրամանով հաստատվել է համավճարային մեխանիզմների ներդրման աշխատանքները համակարգող խորհրդի կազմը և համավճարային մեխանիզմների ներդրման համար իրականացվելիք անհրաժեշտ միջոցառումների ցանկը:

Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի հրամանով՝ համաձայնեցված Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների նախարարի հետ, հաստատվել է համավճարի չափը՝ ըստ ծառայությունների, ըստ ծախսատարության՝ դիֆերենցված ըստ Երևան քաղաքի և Հայաստանի Հանրապետության մարզերի:

Բժշկական հաստատությունների ընդունարաններում, բաժանմունքներում և այլ տեսանելի վայրերում փակցվել են պետական պատվերի գների, վճարովի բժշկական ծառայությունների գների և համավճարի չափը սահմանող պաստառներ կամ ցանկեր: Հաստատությունների կոլեկտիվների բոլոր օղակների հետ պարբերաբար անց են կացվել բացատրական աշխատանքներ համավճարի մեխանիզմի վերաբերյալ՝ ներառելով պացիենտներից հավելյալ ֆինանսական միջոցների պահանջի բացատրումը, մանրամասն լուսաբանվել են Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումների դրույթները և բժշկական հաստատության հետագա գործունեությունը համավճարային մեխանիզմների կիրառման առումով:

Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության կողմից ամենամսյա մշտադիտարկման առարկա է եղել թվով 79 բժշկական հաստատություն՝ համավճարի ներդրման գործընթացի վերաբերյալ պատկերացում կազմելու և հավելյալ ֆինանսական մուտքերի ծախսման ուղղությունների մասին տվյալներ ստանալու նպատակով, քանի որ 2011 թվականին առաջին անգամ փորձ է արվել հիվանդանոցային բուժօգնություն իրականացնող բժշկական հաստատություններում կանոնակարգել բժշկական աշխատողների աշխատանքի վարձատրման հարցը:

Հիվանդանոցային օդակում բուժանձնակազմի վարձատրության կանոնակարգումը

Նկատի ունենալով, որ տարիներ շարունակ կանոնակարգված չէր եղել հիվանդանոցային բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնող հաստատություններում բժշկական անձնակազմի աշխատավարձերի վճարումը, անհամապատասխանություն էր առաջացել բժշկի կատարած աշխատանքի ծավալի, որակի և ստացած աշխատավարձի միջև:

Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի 2011 թվականի հունվարի 31-ի N 101-Ս հրամանով հաստատվել է պետության կողմից երաշխավորված անվճար հիվանդանոցային բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնող հաստատությունների աշխատողների աշխատանքի վարձատրման չափորոշիչը, որով նախատեսվում են պետական նպատակային ծրագրերի շրջանակներում իրականացվող բժշկական օգնության դիմաց աշխատողների վարձատրման նվազագույն գումարները և վարձատրման պայմանները:

Շտապ բժշկական օգնության ծառայության բարեփոխում

Շտապ օգնության ծառայությունում տարիների ընթացքում կուտակվել էին մի շարք խնդիրներ՝ կապված մեքենաների տեխնիկական վիճակի, կապի ժամանակակից ծառայության բացակայության, կանչերի սպասարկման որակի, դեղորայքային ապահովության, շտապ օգնության կանչերի փոխհատուցման և անձնակազմի վարձատրման սկզբունքների հետ:

Բարեփոխումների իրականացման նպատակով 2011 թվականի պետական բյուջեով շտապ օգնության ծառայության համար հատկացվել է նախորդ տարվա համեմատ հավելյալ 1520,0 մլն դրամ (աճը՝ 105%):

Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության կողմից մշակված շտապ օգնության բարեփոխումների համալիր ծրագրում ներառվել են ավտոպարկի և բժշկական սարքավորումների նորացումը, կապի միջոցներով վերազինումը, բժշկական անձնակազմի ուսուցումը, շտապօգնության բրիգադի կողմից կանչը սպասարկելու հետ կապված հարցերի կանոնակարգումը և այլն, մասնավորապես.

1. Երևանում ստեղծվել է կապի ժամանակակից միջոցներով, այդ թվում՝ GPS համակարգով հագեցած միասնական գործակարգավարական կենտրոն՝ Երևանի քաղաքապետարանի «Շտապբուժօգնություն» ՓԲԸ կենտրոնի գործակարգավարական ծառայության բազայի վրա:
2. Չինաստանի ապրանքային դրամաշնորհի շրջանակներում տրամադրված 88 շտապօգնության մեքենաները բաշխվել են Երևանի և Հայաստանի Հանրապետության մարզային բժշկական հաստատություններին: 35 մեքենա հագեցվել է նավիգացիոն համակարգերով:
3. Երևանի Ավան և Նուբարաշեն թաղամասերում ստեղծվել են ենթակայանների հենակետեր:
4. Շտապօգնության բժիշկների, բուժքույր/բուժակների և վարորդ-սանիտարների կրթական նոր ծրագրերի հիման վրա վերապատրաստվել է 298 բժիշկ, 464 միջին բուժաշխատող և 306 վարորդ:
5. Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի հրամանով հաստատվել են կյանքին վտանգ սպառնացող իրավիճակներում շտապ բժշկական օգնության բժշկի կողմից ցուցաբերվող անհետաձգելի բժշկական օգնության միջոցառումների 15 գործելակարգ:

Սկզբունքային նոր մոտեցումներ են կիրառվել ծառայության փոխհատուցման սկզբունքների, գների և բժշկական անձնակազմի վարձատրման մեխանիզմներում՝ կախված կանչերի հեռավորությունից, կանչերը սպասարկող բժշկական հաստատությունների տեսակից:

Պայմանագրային գումարների հաշվարկման համար հաստատվել են 1000 բնակչի հաշվով սպասարկման դիֆերենցված նորմատիվներ՝ ելնելով բժշկական հաստատության հզորությունից, սպասարկվող բնակչության թվաքանակից:

Մոր և մանկան առողջության պահպանման բնագավառում իրականացված միջոցառումներ

2011 թվականի Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության ամենամյա նպատակային ծրագրի շրջանակներում մշակվել և Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի հրամանով հաստատվել են պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման շրջանակներում երեխաների բժշկական օգնության կազմակերպման չափորոշիչը, ինչպես նաև պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման շրջանակներում մանկաբարձահիվանդանոցային օգնության կազմակերպման չափորոշիչը:

2011 թվականի ընթացքում շարունակաբար իրագործվել են Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2009 թվականի սեպտեմբերի 10-ի N 37 արձանագրային որոշմամբ հաստատված վերարտադրողական առողջության բարելավման 2007-2015թթ. ծրագրի և ՀՀ կառավարության 2007 թվականի հուլիսի 26-ի N 29 արձանագրային որոշմամբ հավանության արժանացած «Երեխաների և դեռահասների առողջության ազգային ռազմավարության և դրա ներդրման գործողությունների ծրագրի» առանձին դրույթները:

2011 թվականների ընթացքում մշակվել և Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի հրամաններով հաստատվել, ինչպես նաև գործնական առողջապահության մեջ ներդրվել են բժշկական օգնության որակի բարելավմանն ուղղված մի շարք ուղեցույցներ և մասնագիտական

գործելակարգեր, օրինակ՝ «Նորածինների խնամք և հիվանդությունների վարում» ուղեցույցը՝ նեոնատոլոգների համար, երեխաների արտահիվանդանոցային նեո մասնագիտական խորհրդատվության կազմակերպման կարգը և «Մինչև 2 ամսական հիվանդ նորածնի վարում» ձեռնարկը՝ մանկաբույժերի համար:

Երեխաների բժշկական օգնության մատչելիության և որակի բժշկական գործելակերպի բարելավման շրջանակներում մշակվել են Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի 2011 թվականի մայիսի 16-ի «Երեխաների արտահիվանդանոցային նեո մասնագիտական խորհրդատվության կազմակերպման գործընթացի բարելավման մասին» N 920-Ս և 2011 թվականի մայիսի 17-ի «Անհատության ռեստիտուցիայի նորածնային սկրինինգի և բուժման գործընթացի բարելավման մասին» N 945-Ս հրամանները:

Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի 2011 թվականի հոկտեմբերի 26-ի N 2011-Ս հրամանով Հայաստանի Հանրապետության 46 բուժհաստատությունում փորձնական եղանակով ներդրվել է 0-2 տարեկան երեխաների աճի գնահատման մոնիտորինգային համակարգը, ինչի արդյունքում հնարավորություն է ստեղծվել ռուտինային կարգով հավաքագրել 0-2 տարեկան երեխաների աճի վերաբերյալ տվյալները և իրականացնել հանրապետությունում վաղ հասակի երեխաների սնուցման կարգավիճակի գնահատումը:

Միջազգային համագործակցության շրջանակներում մարզերում շարունակվել են իրականացվել կրթական ծրագրեր՝ ուղղված մոր և մանկան առողջության պահպանման ոլորտի բժշկական աշխատողների գիտելիքների և հմտությունների բարելավմանը (Կոտայքի, Գեղարքունիքի, Տավուշի, Լոռու, Մյունիքի մարզերում):

2011 թվականի հունվարի 1-ից ներդրվել է Երեխայի առողջության պետական հավաստագրի համակարգը: Մասնավորապես՝ ծրագրի շրջանակներում Հայաստանի Հանրապետության մարզերին և Երևանի քաղաքապետարանին բաշխվել է 25 500 երեխայի առողջության անձնագիր, 350 000 երեխայի առողջության պետական հավաստագիր և 5000 պաստառ:

2011 հունվարի 1-ից մինչև դեկտեմբերի 15-ը 37062 երեխա ստացել են անվճար հիվանդանոցային բժշկական օգնություն: Երեխայի հավաստագրի ծրագրի ներդրման արդյունքում բարձրացել է երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության որակն ու դիմելիությունը, ինչի ապացույցն է հիվանդանոցային դիմելիության զգալի աճը և հոսպիտալացման դեպքերի ավելացումը շուրջ 18 %-ով:

Իրականացվել է լայնածավալ քարոզչական աշխատանք՝ ուղղված հանրության իրազեկմանը: Զգալիորեն բարելավվել են բժշկ-պացիենտ հարաբերությունները: Ծրագրի նախնական և ընթացիկ գնահատման արդյունքները վկայում են ոչ պաշտոնական վճարների էական կրճատման մասին (հարցմանը մասնակից և հավաստագրերից օգտված մայրերի 87%-ը Երևանում և 85%-ը մարզերում նշել են, որ գոհ են, քանի որ ստացել են անվճար բժշկական օգնություն):

Արագ արձագանքման արտագնա ծառայության միջոցով 2011 թվականի ընթացքում անհետաձգելի բժշկական օգնություն է տրամադրվել մարզերի բժշկական հաստատություններին՝ կատարելով 285 կանչի սպասարկում (այդ թվում՝ նորածնային), ինչը որոշակիորեն նպաստել է մանկական մահացության դեպքերի կրճատմանը:

Հանրապետության մարզերում ընդլայնվել են երեխայի զարգացման գնահատման և վերականգնողական ծառայությունները, 2011 թվականի ընթացքում բացվել են ևս 2 մարզային կենտրոններ Արարատում և Գավառում:

Շարունակում են իրականացվել երեխաների մահացության, հիվանդացության և հաշմանդամության կանխարգելմանն ուղղված մի շարք ծրագրեր, այդ թվում՝ ֆենիլկետոնուրիայի, հիպոթիրեոզի, անհասության ռեստիտուցիայի և լսողության նորածնային սկրինինգի իրականացման ծրագրերը, որոնք թույլ են տալիս դեռ վաղ հասակից ձեռնարկել միջոցառումներ երեխաների բուժման ուղղությամբ և կանխարգելել դրանցով պայմանավորված հաշմանդամությունը, ընդ որում՝ 2011 թվականին բնածին հիպոթիրեոզի սկրինինգի ծրագրի շրջանակներում իրականացվել է 35042 հետազոտություն, հայտնաբերվել է բնական հիպոթիրեոզով հիվանդ 7 երեխա, որոնք գտնվում են էնդոկրինոլոգի հսկողության տակ և ստանում են համապատասխան բուժում:

Ֆենիլկետոնուրիայի սկրինինգի ծրագրի շրջանակներում իրականացվել է 20952 հետազոտություն, որի արդյունքում հայտնաբերվել է ֆենիլկետոնուրիայով հիվանդ 3 երեխա: Բոլորին նշանակվել է համապատասխան բուժում և հատկացվել բուժական սնունդ:

Լսողության սկրինինգի ծրագրի շրջանակներում իրականացվել է 16392 հետազոտություն, հայտնաբերվել է ներասենսոր ծանրալսությամբ 13 երեխա, ընդ որում՝ բոլորն ապահովվել են լսողական սարքերով, 10 երեխայի կատարվել է ակնաճի խխունջի պատվաստման վիրահատություն:

Անհասության ռեստիտուցիայի ծրագրի շրջանակներում կատարվել է 427 նորածնի հետազոտություն, կուրության կանխարգելման նպատակով 20 նորածնի ենթարկվել են լազերային միջամտության:

Շարունակաբար իրականացվում է իմունականիսարգելման ազգային ծրագիրը, իրականացվում են նախապատրաստական աշխատանքներ՝ հանրապետությունում նոր պատվաստանյութի ներդրման ուղղությամբ:

Զգալի բարելավվել է պատվաստումներում ընդգրկվածության թե ամբողջական (80% և ավելի), թե ըստ առանձին վարակների ցուցանիշները (95% և ավելի):

Ծննդոգնության պետական հավաստագրի և այլ նպատակային ծրագրերի ազդեցությունը կանանց առողջության բարելավման վրա

2011 թվականին ևս գործել է ծննդոգնության պետական հավաստագրի համակարգը, ինչը նպաստել է կանանց համար անվճար ծննդոգնության իրական մատչելիության ապահովմանը, շուրջ 10 անգամ ծննդաբերությունների համար կատարվող պաշտոնական վճարումների կրճատմանը:

Ծննդոգնության պետական հավաստագրի ներդրումը նպաստել է նաև մանկաբարձական բնութագրական ցուցանիշների բարելավմանը:

Ներդիր 8.2

Առողջապահական համակարգ, հիվանդացություն և բուժսպասարկում

Առողջապահական համակարգի նկարագիր և հիմնական ցուցանիշներ: 2011թ. հանրապետությունում բնակչության ստացիոնար բուժումն իրականացվել է 130 հիվանդանոցում, որոնց 69.2%-ը ՀՀ առողջապահության նախարարության ենթակայության են: Վերջինիս ենթակայությանն են նաև հանրապետությունում գործող 506 ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հիմնարկներից 379-ը կամ 74.9%-ը: Առողջապահական հիմնարկները և ներուժը հիմնականում կենտրոնացված են հանրապետության առավելապես խոշոր քաղաքներում (հիմնականում ք.Երևանում՝ բժիշկների՝ 68.8%-ը, ստացիոնար բուժօգնությունների՝ 38.5%-ը, հիվանդանոցային մահճակալների՝ 61.2%-ը, ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հիմնարկների՝ 27.1%-ը):

Առողջապահական համակարգի բնօրինակային ցուցանիշները, 2006-2011թթ.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Հիվանդանոցային հիմնարկների քանակը, միավոր	140	135	130	127	130	130
Ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հիմնարկների քանակը 10000 բնակչի հաշվով, միավոր	1.4	1.4	1.5	1.5	1.5	1.5
Բնակչության թվաքանակը մեկ բժշկի հաշվով, մարդ	260	263.4	250.1	246.6	239.6	242.3
Մահճակալների քանակը 10000 բնակչի հաշվով, միավոր	44.3	40.6	38.1	37.1	37.3	37.4
Մեկ մահճակալի տարեկան միջին զբաղվածությունը, օր	178	201	223	227	223	225
Մեկ հիվանդի ստացիոնար բուժման միջին տևողությունը (մեկ հիվանդի կողմից հիվանդանոցային մահճակալի զբաղեցրած օրերի միջին քանակը), օր	9.4	9.3	9.0	8.6	8.3	7.9
Միջին բուժանձնակազմի թվաքանակը 10000 բնակչի հաշվով, մարդ	57.6	57.6	57.4	57.0	57.2	57.5

Առողջապահական համակարգի տեսակարար ցուցանիշներն ըստ ՀՀ մարզերի և Երևան քաղաքի, 2011թ.

	Բժիշկների թվաքանակը 10000 բնակչի հաշվով, մարդ	Միջին բուժանձնակազմի թվաքանակը 10000 բնակչի հաշվով, մարդ	Հիվանդանոցներ ընդունված հիվանդների թվաքանակը 100 բնակչի հաշվով, մարդ	Հիվանդանոցային մահճակալների քանակը 10000 բնակչի հաշվով, միավոր	Մեկ հիվանդի ստացիոնար բուժման միջին տևողությունը (մեկ հիվանդի կողմից հիվանդանոցային մահճակալի զբաղեցրած օրերի միջին քանակը), օր	Ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հիմնարկների քանակը 10000 բնակչի հաշվով, միավոր	Հաճախումների քանակն ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հիմնարկներում մեկ բնակչի հաշվով
Ընդամենը ՀՀ	41.2	57.5	10.6	37.4	7.9	1.5	3.6
որից՝ ՀՀ առողջապահության նախարարության համակարգում							
ք.Երևան	82.4	77.8	21.0	66.4	7.5	1.2	4.2
Արագածոտն	17.1	47.3	3.9	14.6	5.2	1.7	2.4
Արարատ	17.1	40.2	4.6	20.0	8.8	2.1	3.0
Արմավիր	14.1	39.7	3.7	11.7	5.7	2.1	3.0
Գեղարքունիք	14.6	43.7	4.8	32.7	18.6	1.7	3.1

Լոռի	18.4	43.2	6.1	19.3	6.4	1.6	3.2
Կոտայք	18.1	41.4	5.4	23.7	9.8	1.6	3.0
Շիրակ	19.4	53.7	7.1	29.9	7.8	1.1	2.8
Սյունիք	18.6	53.3	6.0	27.5	10.1	1.8	5.3
Վայոց ձոր	20.3	54.7	3.4	16.9	5.3	1.6	3.5
Տավուշ	16.8	48.6	4.4	20.3	5.6	1.9	2.7

Ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հիմնարկների գործունեություն: Հանրապետությունում 2011թ. գործող ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հիմնարկների 74.9%-ը բաժին է ընկել ՀՀ առողջապահության նախարարությանը:

ՀՀ առողջապահության նախարարության համակարգի ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հիմնարկների քանակը հանրապետության համապատասխան տարիքի 100000 բնակչի հաշվով

	2001թ.	2011թ.
Ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հիմնարկներ	14.2	11.6
դրանցից՝ գործել են հիվանդանոցային համակարգում	2.2	2.3
Ինքնուրույն ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հիմնարկներ	10.2	9.0
այդ թվում՝ պոլիկլինիկաներ	2.4	1.1
Ամբուլատորներ	7.1	7.7
մանկական պոլիկլինիկաներ	0.5	0.2
կանանց կոնսուլտացիաներ	0.0	0.06
այլ բնույթի	0.1	0.1
Դիսպանսերներ	0.7	0.3
Ինքնուրույն ստոմատոլոգիական պոլիկլինիկաներ	1.1	0.03
դրանցից՝ մեծահասակների	0.8	0.04
Մանկական	0.3	-

Հիվանդանոցների գործունեություն: 2011թ. ստացված թուժման նպատակով հիվանդանոց են ընդունվել 346999 մարդ, 1000 բնակչի հաշվով նրանք կազմել են 106.2: Հիվանդանոց ընդունվածների 16.5%-ը 0-14 տարեկան երեխաներն են: Հիվանդանոցային մահճակալի տարեկան միջին զբաղվածությունը կազմել է 225 մահճակալ/օր, իսկ մեկ հիվանդի բուժման միջին տևողությունը՝ 7.9 մահճակալ/օր:

Կատարվել է 112256 վիրահատություն, որի 12.7%-ը բաժին է ընկել 0-17 տարեկան երեխաներին, որի 80.6%-ը՝ 0-14 տարեկան երեխաներին: Վիրահատությունների 4.4%-ը կատարվել է ենդոսկոպիկ մեթոդով: Վիրահատվել են 107110 հիվանդներ, նրանցից 11333-ը (10.6%) 0-14 տարեկան երեխաներն են, 2703-ը (2.5%)՝ 15-17 տարեկան ղեռահասները: Վիրահատություններից մահացել է 454 մարդ, նրանց 3.5%-ը կազմել են 0-14 տարեկան երեխաները:

2011թ. ընթացքում հիվանդանոցից դուրս է գրվել 334068 մարդ (96.3%), մահացել՝ 4691 մարդ (1.3%):

Հիվանդանոցներում կատարված վիրահատություններն ըստ տեսակի, 2011թ.

	Վիրահատությունների քանակը, միավոր	դրանցից՝ 0-17 տարեկանների		Էնդոսկոպիկ մեթոդով վիրահատությունների քանակը, միավոր	Վիրահատություններից մահացածների թվաքանակը, մարդ	նրանցից՝ 0-17 տարեկաններ	
		ընդամենը	դրանցից՝ 0-14 տարեկանների			ընդամենը	նրանցից՝ 0-14 տարեկաններ
Նյարդային համակարգի	1100	171	148	3	71	-	-
Ներզատական համակարգի	684	2	-	5	1	-	-
Տեսողական օրգանի	8813	551	435	-	-	-	-
Ականջի, կոկորդի և քթի օրգանների	5306	663	338	-	6	-	-
Շնչառական օրգանների	9054	5642	5225	117	19	-	-
Սրտի	1403	153	140	200	28	13	13
Անոթների	3459	74	48	36	40	-	-
Որովայնի խոռոչի	19961	3273	2239	1663	199	3	3

օրգանների							
Երիկամների և միզաձորանների	2530	126	111	499	11	-	-
Շագանակագեղձի	1341	1	-	610	6	-	-
Կանանց սեռական օրգանների	8594	55	26	1177	3	-	-
Մակնաբարձական	30970	55	2	194	1	-	-
Ոսկրամկանային համակարգի	8729	1917	1617	345	38	-	-
Կրծքագեղձի	1417	5	-	3	1	-	-
Մաշկի և ենթամաշկային բջջանքի	3452	835	654	1	1	-	-
Այլ	5443	746	525	80	29	1	-
Ընդամենը	112256	14269	11508	4933	454	17	16

Շտապ բուժօգնության գործունեության հիմնական ցուցանիշները, 2006-2011թթ.

		2006	2007	2008	2009	2010	2011
Շտապ բուժօգնության կայանների քանակը, միավոր		61	75	98	100	104	106
Շտապ բժշկական օգնության կանչերի քանակը, միավոր		356164	360967	367213	384767	380636	402974
Բժիշկների թվաքանակը 100000 բնակչի հաշվով, մարդ		7.2	7.3	7.0	6.7	6.5	6.7
Բրիգադների քանակը, միավոր	ընդհանուր պրոֆիլային	201	232	320	332	347	393
	մասնագիտացված	20	24	27	28	22	25
	բուժակային	121	110	113	112	115	87
Կանչերով սպասարկված անձանց թվաքանակը, մարդ	ընդամենը	359789	350188	372851	390983	386598	409214
	1000 բնակչի հաշվով	111.7	108.5	115.3	120.5	118.7	125.0
Անհետաձգելի և պլանային խորհրդատվական բաժանմունքներ	քանակը, միավոր	1	1	1	1	1	1
	սպասարկված անձանց թվաքանակը, մարդ	5	7	9	3	22	30

8.1. Առողջապահության ծառայությունների մատչելիություն

Չնայած Հայաստանը կարողացել է ապահովել առողջապահության լավ ցուցանիշներ, առողջապահության ծառայություններից բնակչության օգտվելու աստիճանը բավական ցածր է, հատկապես գյուղական բնակավայրերում և աղքատ բնակչության շրջանում:

Համաձայն 2011թ.-ի ՏՏԿԱՀ արդյունքների, առողջական վիճակի սուբյեկտիվ գնահատականները բաշխվել են հետևյալ կերպ՝ նորմալ, լավ և շատ լավ գնահատականը ստացվել է 88.4% բնակչության կողմից, իսկ վատ և շատ վատ գնահատականը՝ 11.6%-ի կողմից: Երբ առողջական վիճակի սուբյեկտիվ գնահատականները դիտարկվում են ըստ աղքատության մակարդակի, ապա վատառողջ են ոչ աղքատների 12.6%-ը, աղքատների՝ 9.9% և ծայրահեղ աղքատների՝ 9.1%-ը: Համաձայն 2011թ.-ի ՏՏԿԱՀ արդյունքների, հետազոտությանը նախորդող մեկ ամսվա ընթացքում հիվանդացել են հարցվածների 14.3%-ը:

Հիվանդացության ժամանակ մոտավորապես ամեն հինգից երկուսը (35.2%) դիմել են առողջության առաջնային պահպանման (ԱԱՊ) ծառայությունների բժշկական խորհրդատվության կամ բուժման համար, ընդ որում երևանաբնակներն ավելի հաճախ՝ (38.5%), քան այլ քաղաքներում բնակվողները (35.1%) և գյուղաբնակները՝ (31.8%): Նախորդ տարվա համեմատ հիվանդներն ավելի հաճախ են դիմել բժշկական խորհրդատվության կամ բուժման համար, հատկապես գյուղական բնակավայրերում: Բուժման դիմաձևերի տեսակարար կշիռն ըստ աղքատության մակարդակի տարբերվում է: Եթե հիվանդության

դեպքում ոչ աղքատների 37.4%-ն է դիմել բժշկական խորհրդատվության կամ բուժման, ապա աղքատների՝ 30.9 և ծայրահեղ աղքատների՝ 24.0%-ն է դիմել բժշկական խորհրդատվության կամ բուժման:

Հետազոտության մեկ ամսվա ընթացքում վերջին այցի ժամանակ որևէ պատճառով բուժհիմնարկների մասնագետներին դիմած բնակչության բաշխումն ըստ բուժհիմնարկների մասնագետների բերվում է ստորև (տվյալները հաշվարկված են բոլոր պատասխանների նկատմամբ)։

Աղյուսակ 8.1. Հայաստան. Հետազոտվող ամսվա վերջին այցի ժամանակ առողջության առաջնային պահպանման (ԱԱՊ) ծառայությունների դիմած բնակչության բաշխումն ըստ բուժհիմնարկի մասնագետների և աղքատության մակարդակի, 2011թ.

(տոկոսներով)

Բուժհիմնարկների մասնագետների ցանկ	Ոչ աղքատներ	Աղքատներ	Ծայրահեղ աղքատներ	Ընդամենը
Ընտանեկան բժիշկ	24.0	24.2	14.1	23.8
Մանկաբույժ	8.4	10.9	33.2	9.5
Մանկաբարձ/ գինեկոլոգ	2.5	2.5	0.0	2.5
Թերապևտ	27.3	36.5	36.4	29.6
Նեղ մասնագետ	26.0	16.4	14.8	23.5
Ատամնաբույժ	1.7	1.3	0.0	1.6
Մասնավոր բժիշկ	3.5	0.0	0.0	2.6
Դիագնոստիկ կենտրոն	3.3	1.7	0.0	2.9
Շտապ օգնություն	1.7	5.5	1.5	2.6
Այլ	1.6	1.0	0.0	1.4
Ընդամենը	100	100	100	100

Աղբյուրը. *SSYUՀ 2011թ.*

Հարկ է նշել, որ բնակչության համարյա մեկ երրորդը (29.6%) հիվանդանալու դեպքում խորհրդատվության համար դիմել է թերապևտին, մոտ ամեն չորրորդը՝ (23.5%) նեղ մասնագետին, 23.8%-ն էլ՝ ընտանեկան բժշկին, այն դեպքում, երբ մասնավոր բժիշկներին է դիմել՝ միայն 2.6%-ը:

Աղյուսակ 8.2. Հայաստան. Հետազոտվող ամսվա վերջին այցի ժամանակ առողջության առաջնային պահպանման (ԱԱՊ) ծառայությունների դիմած բնակչության բաշխումն ըստ բուժհիմնարկի մասնագետների և բնակչության վայրի, 2011թ.

(տոկոսներով)

Բուժհիմնարկի մասնագետների ցանկ	Ընդամենը	Ք.Երևան	Այլ քաղաքներ	Գյուղեր
Ընտանեկան բժիշկ	23.8	2.4	47.2	33.4
Մանկաբույժ	9.5	16.7	5.5	3.4
Մանկաբարձ/ գինեկոլոգ	2.5	1.8	3.0	2.9
Թերապևտ	29.6	31.1	24.5	31.7
Նեղ մասնագետ	23.5	29.6	14.4	22.7
Ատամնաբույժ	1.6	1.8	1.0	1.8
Մասնավոր բժիշկ	2.6	4.9	0.1	1.5
Դիագնոստիկ կենտրոն	2.9	4.9	2.6	0.5
Շտապ օգնություն	2.6	5.4	0.7	0.3
Այլ	1.4	1.4	1.0	1.8
Ընդամենը	100	100	100	100

Աղբյուրը. *SSYUՀ 2011թ.*

Հարկ է նշել, որ հիվանդանալու դեպքում խորհրդատվության համար ք. Երևանի և գյուղական բնակչությունն ավելի հաճախ դիմել է թերապևտին, իսկ այլ քաղաքների բնակչությունն՝ ընտանեկան բժշկին:

Աղյուսակ 8.3. Հայաստան. Հետազոտվող ամսվա վերջին այցի ժամանակ օգնության համար առողջության առաջնային պահպանման ծառայությունների դիմած բնակչության վճարումների բաշխումը, 2011թ.

(տոկոսներով)

	Ընդամենը վճարվել է	այդ թվում		
		անձնակազմից որևէ մեկին	նվերներ կամ ծառայություններ	խորհրդատվության հետ կապված վճարումներ
Ընտանեկան բժիշկ	100	65	5	30
Մանկաբույժ	100	7	2	91
Մանկաբարձ/գինեկոլոգ	100	83	2	15
Թերապևտ	100	68	3	29
Նեղ մասնագետ	100	63	0.0	37
Ատամնաբույժ	100	100	0.0	0.0
Մասնավոր բժիշկ	100	91	0.0	9
Դիագնոստիկ կենտրոն	100	75	-	25
Շտապ օգնություն	100	19	4	77
Այլ	100	35	5	60
Ընդամենը	100	71	1	28

Աղբյուրը. SSYUZ 2011թ.

Հետազոտվող ամսվա վերջին այցի ժամանակ, պոլիկլինիկական բուժօգնության մասնագետների օգնությանը դիմած բնակչությունը, միջինում իր ծախսերի 71% վճարել է անձնակազմից որևէ մեկին, միայն 1% նվերների տեսքով, իսկ 28%-ը՝ խորհրդատվության համար:

Վճարումների չափը կտրուկ տարբերվում են ըստ աղքատության մակարդակի:

Ոչ աղքատների կողմից պոլիկլինիկական բուժօգնություններում ծախսվել է 8.6 անգամ շատ գումար, քան աղքատների կողմից:

Ոչ աղքատների կողմից անձնակազմից որևէ մեկին կատարած վճարման միջին չափը մոտ 10 անգամ ավել է, քան աղքատներինը և 7 անգամ ավելի է, քան ծայրահեղ աղքատներինը: Նվերների վրա կատարված ծախսերի տարբերությունն առավել է: Ոչ աղքատների կողմից նվերների վրա կատարած միջին ծախսը մոտ 7 անգամ ավել է, քան աղքատներինը, իսկ ծայրահեղ աղքատները նվերի ծախս չեն ունեցել: Ոչ աղքատների կողմից խորհրդատվության հետ կապված վճարումները ավելի քան 6 անգամ գերազանցել են աղքատների կողմից վճարումները:

Պոլիկլինիկական բուժօգնությունների մասնագետներին դիմած հիվանդների 45%-ի մոտ ախտորոշվել է հիպերտոնիա: Վերջին այցի ժամանակ էլեկտրակարդիոգրաֆիա անցել են դիմած հիվանդների 43%-ը, իսկ խոլեստերինը ստուգվել է դիմած հիվանդների 28%-ի մոտ:

Առողջության առաջնային պահպանման ծառայություններ չդիմելու հիմնական պատճառն ինքնաբուժումն է՝ 56% և ֆինանսական վատ վիճակը՝ 17%, իսկ բժշկական խորհրդատվության կամ բուժման համար չդիմածների տեսակարար կշիռն՝ ըստ պատճառների և բնակության վայրի բերված է ստորև.

Աղյուսակ 8.4. Հայաստան. Հետազոտվող ամսվա վերջին այցի ժամանակ առողջության առաջնային պահպանման ծառայությունների չդիմելու հիմնական պատճառներն ըստ բնակության վայրի, 2011թ.

(տոկոսներով)

	Ընդամենը	Ք.Երևան	Այլ քաղաքներ	Գյուղեր
Ընդամենը այդ թվում՝	100	100	100	100
Ինքնաբուժում	55.8	59.9	60.6	48.8
Ֆինանսապես իվիճակի չէի բուժվելու	16.8	15.2	14.8	19.6
Շատ հեռու է	0.6	0.0	0.3	1.3
Խնդիրը լուրջ չէր	8.8	7.8	10.6	8.5
Կարիք չի եղել	3.8	5.8	3.5	2.2
Բժիշկը բարեկամ/ընկեր է	4.0	7.3	3.5	1.1
Այլ	10.2	4.0	6.7	18.5

Աղբյուրը. *SSYUՀ 2011թ.*

Ըստ բնակության վայրի հետազոտված բնակչությունը, որպես բժշկական խորհրդատվության կամ բուժման չդիմելու հիմնական պատճառ նշել է ինքնաբուժումը (գյուղական բնակչություն՝ 49%, երևանաբնակներ՝ 60% և այլ քաղաքների բնակչություն՝ 61%), ֆինանսականը (այլ քաղաքների բնակչություն՝ 15%, երևանաբնակներ՝ 15% և գյուղական բնակչություն՝ 20%): Ֆինանսական պատճառը բնակչության բոլոր վայրերում նշվել է որպես երկրորդ կարևոր պատճառ:

2011թ.-ի հետազոտությանը նախորդող 12 ամիսների ընթացքում բնակչությունը հիվանդանոցներ է դիմել բուժօգնության համար միջինում 1.3 անգամ: Գիշերը հիվանդանոցում է մնացել հիվանդանոց վերջին այցի ժամանակ դիմածների 54%-ը, որոնք հիվանդանոցում պատկել են միջինում 12 օր: Հիվանդանոցներում բուժում ստացած (պատկած) բնակչությունն՝ ըստ այնտեղ մնալու տևողության, բաշխվել է հետևյալ կերպ, մեկ շաբաթից պակաս՝ 58%, մեկ շաբաթից մինչև երկու շաբաթ՝ 36% և երկու շաբաթից ավել՝ 6%:

Աղյուսակ 8.5. Հայաստան. Հետազոտվող ամսվա վերջին այցի ժամանակ բուժօգնության համար հիվանդանոց դիմած բնակչության բաշխվածությունն ըստ վճարման ձևի, մեկ հիվանդի հաշվով, 2011թ.

(տոկոսներով)

	Ընդամենը	այդ թվում			
		Հիվանդանոցի գանձապահին	Վճարումներ անմիջապես բուժ. անձնակազմին (բժիշկներ, բուժ քույրեր և այլն)	Նվեր (աննդամթերք և այլն) կամ որևէ մատուցած ծառայություն բուժ. անձնակազմից որևէ մեկին	Այլ վճարումներ, այդ թվում՝ լաբորատոր և ոենտզեն հետազոտությունների կամ դեղորայքի համար
Վիրաբույժ	100	67	27	1	5
Ռեանիմատոլոգ	100	36	62	0	2
Թերապևտ	100	50	40	1	9
Մրտաբան	100	46	39	1	14
Մանկաբարձ-գինեկոլոգ	100	49	49	1	1
Ուռուլոգ	100	59	23	1	17
Գաստրոէնտերոլոգ	100	35	25	-	40

	Ընդամենը	այդ թվում			
		Հիվանդանոցի գանձապահին	Վճարումներ անմիջապես բուժ. անձնակազմին (բժիշկներ, բուժքույրեր և այլն)	Նվեր (աննդամթերք և այլն) կամ որևէ մատուցած ծառայություն բուժ. անձնակազմից որևէ մեկին	Այլ վճարումներ, այդ թվում՝ լաբորատոր և ռենտգեն հետազոտությունների կամ դեղորայքի համար
Ուռուցքաբան	100	49	42	1	8
Էնդոկրինոլոգ	100	41	27	0	32
Նյարդաբան	100	48	33	2	17
Այլ	100	53	38	1	8
Ընդամենը	100	65	30	1	4

Աղբյուրը. *SSԿԱՀ 2011թ.*

Ինչպես երևում է աղյուսակից միջինում յուրաքանչյուր հիվանդ հիվանդանոցի գանձապահին վճարել է ողջ գումարի 65%, անմիջապես բուժ. անձնակազմին՝ 30%, բացի այդ նվերների տեսքով՝ 1%, այլ վճարումների տեսքով (լաբորատոր և ռենտգեն հետազոտությունների կամ դեղորայքի համար)՝ 4%: Այսպիսով, հիվանդանոցներում հիվանդների ծախսերի 65%-ը մուծվել է գանձապահին: Գանձապահական վճարումներից ամենաբարձր տեսակարար կշիռը գրանցվել է վիրաբույժների և ուռուցքների մոտ: Իսկ անմիջապես բուժ. անձնակազմին վճարումների ամենաբարձր տեսակարար կշիռը դիտվել է ռեանիմատոլոգների, մանկաբարձ-գինեկոլոգների և ուռուցքաբանների մոտ: Լաբորատոր և ռենտգեն հետազոտությունների կամ դեղորայքի համար ծախսերի ամենամեծ տեսակարար կշիռը գրանցվել է գաստրոէնտերոլոգների, էնդոկրինոլոգների և նյարդաբանների մոտ:

Ըստ 2011թ.-ի SSԿԱՀ ստացված տվյալների՝ բժշկական ծառայությունների համար կատարված ծախսերը կազմել են տնային տնտեսությունների ծառայությունների վրա կատարված ծախսերի մոտ 8%-ը: Այսինքն, Հայաստանում տնային տնտեսության հիվանդ անդամի համար բուժօգնություն ստանալը շատ թանկ է, հատկապես աղքատ տնային տնտեսությունների համար: Այդ արդյունքներն ընդգծում են անվճար բժշկական փաթեթի կարևորությունն աղքատ սպառողների համար: Ուստի, հաշվի առնելով, որ այն կախված է ընտանեկան նպաստ ստանալու հետ, կարևորվում է ոչ միայն նպաստի հասցեականության բարձրացումն, այլև աղքատների և ծայրահեղ աղքատների ընդգրկվածության աստիճանը:

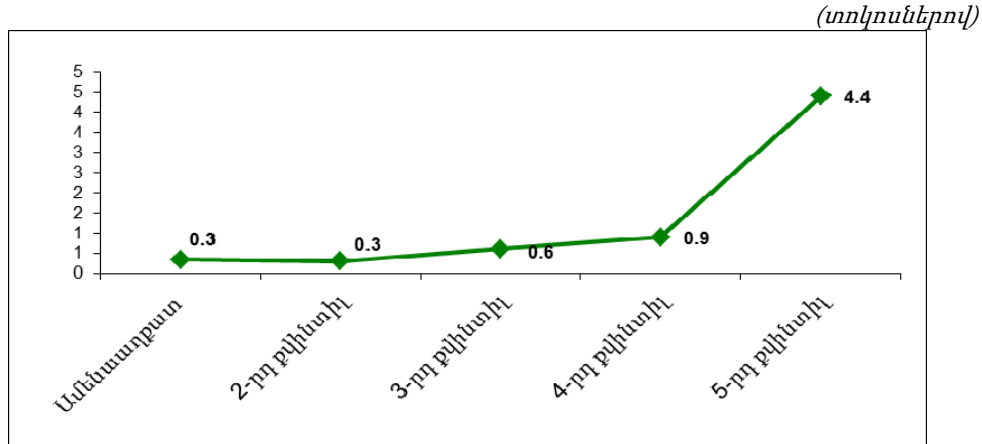
Պետական պատվերի իրավունք ունեցել է բնակչության միայն 6.4%-ը: Ըստ աղքատության մակարդակի պետական պատվերի իրավունք ունեցել է ծայրահեղ աղքատների՝ 7.2 տոկոսը, աղքատների՝ 6.8 տոկոսը և ոչ աղքատների 6.1 տոկոսը:

Ընտանեկան նպաստ ստացող տնային տնտեսությունների միայն 10.5 տոկոսն է ունեցել այդ փաթեթից օգտվելու իրավունք, այդ թվում՝ ծայրահեղ աղքատների՝ 11.4 տոկոսն, աղքատների՝ 9.4%-ը և ոչ աղքատների՝ 11.6%-ը: Ինչ վերաբերում է ընտանեկան նպաստի համակարգում չհաշվառված տնային տնտեսություններին, ապա պետական պատվերի իրավունք ունեցել է 5.5 տոկոսը, այդ թվում՝ ծայրահեղ աղքատների՝ 6.3 տոկոսն, աղքատների՝ 6.1%-ը և ոչ աղքատների՝ 5.5%-ը:

Գծապատկեր 8.1-ում ներկայացված է ընդհանուր սպառման մեջ առողջապահությանն ուղղված ծախսերի բաշխումն ըստ քվինտիլային խմբերի: Առողջապահության ծառայությունների վրա ծախսերի տեսակարար կշիռը բնակչության ընդհանուր սպառման նկատմամբ ամենահարուստ քվինտիլային խմբի համար շատ ավելի բարձր է, քան ամենաաղքատ քվինտիլային խմբում (4.4%-ը 0.3%-ի դիմաց): Հավելված 2-ի Աղյուսակ A3.9-ից պարզ երևում է, որ եթե ծայրահեղ աղքատ քվինտիլում առողջապահության ծառայությունների սպառումը զիջում է այդ ծառայությունների միջին սպառումը 12 անգամ,

սպա ամենավերին քվինտիլի բնակչության առողջապահության ծառայությունների սպառումը 4.1 անգամ գերազանցում է այդ ծառայությունների միջին սպառումը (967 դրամ):

Գծապատկեր 8.1. Հայաստան. Առողջապահության ծառայությունների վրա ծախսերի մասնաբաժինը բնակչության ընդհանուր սպառման նկատմամբ, ըստ քվինտիլային խմբերի, 2011թ.

Աղբյուրը. *SSԿԱՀ 2011թ.*

Ոչ պակաս կարևոր ցուցանիշ է ամենամոտ բուժկետի հեռավորությունը տնային տնտեսությունից: Ըստ 2011թ.-ի հետազոտության, նման տվյալներ ստացվել են միայն գյուղական բնակավայրերով: Ըստ այդ տվյալների, գյուղաբնակ տնային տնտեսությունների 74%-ը պատասխանել է, որ բուժկետը գտնվում է մինչև 1 կմ հեռավորության վրա: Միևնույն ժամանակ տնային տնտեսությունների 1.2 %-ը պատասխանել է, որ այն գտնվում է 10 կմ-ից հեռու: Ըստ սպառման քվինտիլային խմբերի, տվյալները բերված են աղյուսակ 8.6-ում: Գյուղական բնակավայրերում բուժկետի մատչելիությունն ըստ սպառման քվինտիլների շատ չի տարբերվում: Այն տնային տնտեսությունների տեսակարար կշիռը, որոնց կողմից արձանագրվել է բուժկետի ավելի քան 10 կմ հեռու գտնվելու փաստը, տատանվում է 0%-2.3%):

Աղյուսակ 8.6. Հայաստան. Գյուղական բնակավայրերում բուժհիմնարկի մատչելիությունն ըստ սպառման քվինտիլների, 2011թ.

(տոկոսներով)

Գյուղական վայրեր	Քվինտիլներ					Ընդամենը
	1-ին	2-րդ	3-րդ	4-րդ	5-րդ	
0-1 կմ	69.4	77.6	71.8	76.7	72.4	73.8
1-3 կմ	26.7	19.6	25.5	20.3	25.6	23.4
4-5 կմ	1.3	0.5	0.7	1.3	0.8	0.9
6-10 կմ	2.6	-	0.6	0.7	0.1	0.7
>10 կմ	-	2.3	1.4	1.0	1.1	1.2

Աղբյուրը. *SSԿԱՀ 2011թ.*

Հետազոտված տնային տնտեսությունների ծախսերի մեջ դեղորայքի ձեռք բերման համար կատարված ծախսերը կազմել են 3.4%: Դեղորայքի ձեռք բերման համար կատարված ամսական ծախսերը մեկ շնչի հաշվով կազմել են ընդամենը 1114 դրամ, ընդ որում, ոչ աղքատներինը՝ 1454 դրամ, աղքատներինը՝ 513 դրամ և ծայրահեղ աղքատներինը՝ 210 դրամ: Ոչ աղքատ բնակչության դեղորայքի ձեռք բերման համար կատարված ամսական

ծախսերը մեկ շնչի հաշվով մոտ 3 անգամ գերազանցում են աղքատների նույնանման ծախսերին, իսկ ծայրահեղ աղքատների նկատմամբ մոտ 7 անգամ:

Կարևոր ցուցանիշներից է նաև ամենամոտ դեղատան հեռավորությունը տնային տնտեսությունից: Եթե քաղաքային բնակավայրերում դեղատների ցանցը բավականին զարգացած է, ապա գյուղական վայրերում կան մատչելիության խնդիրներ: Ըստ 2011թ.-ի հետազոտության տվյալների գյուղաբնակ տնային տնտեսությունների 29%-ը պատասխանել է, որ դեղատունը գտնվում է մինչև 1 կմ հեռավորության վրա, համարյա նույնքանն էլ՝ 30% պատասխանել է, որ այն գտնվում է 10 կմ-ից հեռու: Ըստ քվինտիլային խմբերի, տվյալները բերված են Աղյուսակ 8.7-ում: Ամենահարուստ՝ հինգերորդ քվինտիլի համար դեղատան մատչելիությունը չի տարբերվում ամենաաղքատ՝ առաջին քվինտիլից: Տնային տնտեսությունների տեսակառար կշիռը, որոնք նշել են, որ ամենամոտ դեղատունը գտնվում է գյուղից ավելի քան 10 կմ հեռու, ըստ սպառման քվինտիլների տատանվում է 26-ից մինչև 35%-ը:

Աղյուսակ 8.7. Հայաստան. Դեղատան մատչելիությունը գյուղական բնակավայրերում 2011թ.-ին, ըստ սպառման քվինտիլների

(տոկոսներով)

Գյուղական վայրեր	Քվինտիլներ					Ընդամենը
	1-ին	2-րդ	3-րդ	4-րդ	5-րդ	
0-1 կմ	28.6	31.7	27.3	28.0	28.7	28.8
1-3 կմ	16.1	18.3	18.9	15.7	22.5	18.4
4-5 կմ	8.7	6.8	4.5	5.0	3.3	5.4
6-10 կմ	20.7	17.0	20.3	16.8	12.8	17.4
>10 կմ	25.9	26.2	29.0	34.5	32.7	30.0

Աղբյուրը. *SSՀԱՀ 2011թ.*

Մինչև 5 տարեկան երեխա ունեցող տնային տնտեսությունները պրոֆիլակտիկ զննման կամ հետծննդյան խորհրդատվության համար հետազոտությանը նախորդող մեկ ամսվա ընթացքում նշված տարիքի երեխաների 33.5%-ին բերել են պոլիկլինիկա, իսկ չհաճախման պատճառները (պատասխանների նկատմամբ) բաշխվել են հետևյալ կերպ. ծառայություններն անհրաժեշտ չեն՝ 88.0%, բուժսպասարկման որակը անբավարար է՝ 0.6%, շատ հեռու է՝ 0.5%, շատ թանկ է՝ 0.1%, բուժհաստատությունը փակ է՝ 0.2%: Պոլիկլինիկա հաճախած տնային տնտեսությունների 51.4%-ը պատասխանել է, որ երեխային կատարվել է իմունիզացիա, 91.2%-ը, որ չափել են երեխայի քաշը, 88.7%-ը, որ չափել են երեխայի հասակը, 84.9%-ը, որ ստացել են խորհրդատվություն երեխայի աճի և զարգացման վերաբերյալ, 32.9%-ին էլ կատարվել է արյան հետազոտություն:

Գլուխ 9. Կրթությունը և աղքատությունը

Հայաստանում գրեթե ողջ բնակչությունը գրագետ է: Հանրակրթությունը մատչելի է բոլորի համար հավասարապես՝ թե՛ տղաների և թե՛ աղջիկների: Միջնակարգ կրթության ավարտման տեսակարար կշիռը բարձր է: Ի տարբերություն հիմնական կրթության, սովորողների ընդգրկվածությունը միջնակարգ դպրոցի բարձր դասարաններում և բարձրագույն կրթական հաստատություններում համեմատաբար ավելի ցածր է, իսկ աղքատների և ոչ աղքատների ընդգրկվածության տարբերությունը բավական նկատելի: Բարձրագույն կրթության հետ կապված բարձր ծախսերը և հատկապես դրանց մատչելիությունը, կրթություն ստանալուց հետո բարձր աշխատավարձ ստանալու ցածր հավանականությունն այն հիմնական պատճառներն են, որով կարելի է բացատրել հիմնական և, մասնավորապես, ընդհանուր միջնակարգ դպրոցն ավարտելուց հետո աղքատ տնային տնտեսությունների համապատասխան տարիքի բնակչության կրթական համակարգից դուրս մնալը:

2011թ.-ին կրթության գծով համախմբված բյուջեի ծախսերի մասնաբաժինը 2008թ.-ի համեմատ (Աղյուսակ 2.4.) նվազել է (2008թ.-ին՝ 13.7%-ից մինչև 2011թ.՝ 13.3%): Ծախսերի ենթաձյուղային կառուցվածքում հիմնական շեշտադրումն արված է միջնակարգ կրթության վրա:

Ներդիր 9.1

Կրթության ոլորտի 2011 թվականի գործունեության վերաբերյալ

Երեխաների համակողմանի զարգացման և դպրոցական կրթության համար հավասար մեկնարկային պայմաններ ապահովելու տեսանկյունից 2011 թվականի կարևոր խնդիրներից է նախադպրոցական կրթության մատչելիության բարձրացումը: Նախադպրոցական ոլորտում հիմնական աշխատանքները իրականացվել են համաձայն «ՀՀ նախադպրոցական կրթության բարեփոխումների 2008-2015թթ. ռազմավարական ծրագրի», որը ծախսարդյունավետ կրթական ծառայությունների ներդրման միջոցով նպատակադրում է մինչև 2015 թվականը ավագ նախադպրոցական տարիքային խմբի (5-6 տարեկանների) ընդգրկվածությունը հասցնել մինչև 90%:

«Կրթության որակ և համապատասխանություն» 2-րդ վարկային ծրագրի շրջանակում նախադպրոցական կրթության դրամաշնորհային միկրոծրագրերի իրականացումը գերակատարվել է. նախատեսված 70-ի փոխարեն ներդրվել է 83 նախադպրոցական ծառայություն:

Այլընտրանքային մոդելներով վերապատրաստվել են 5-6 տարեկանների նախադպրոցական կրթության ծրագրեր իրականացնող հաստատությունների թվով 324 ղեկավար և մանկավարժական կադրեր:

Համաձայն «Հանրակրթության մասին» ՀՀ օրենքի 2010-2012թթ. գերակա ուղղություններն են 12-ամյա կրթության դասագրքերի, ուսումնաօժանդակ գրականության ստեղծման և ներդրման աշխատանքները, ինչպես նաև հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների ղեկավարների հավաստագրումը, ուսուցիչների ատեստավորումը և տեղեկատվական հեռահաղորդակցման տեխնոլոգիաների ներդրումը:

2011 թվականին ավարտվել է առանձին գործող ավագ դպրոցների ցանցի ձևավորման

գործընթացը: Ներկայումս առանձին գործող ավագ դպրոցների թիվը կազմում է 107:

Առանձին գործող ավագ դպրոցների հզորացման նպատակով 2009-2010 թվականներին վերակազմավորված 83 ավագ դպրոցներում հիմնվել են համակարգչային ուսումնական կենտրոններ: Բրականացվել է նաև «Հեռավար ուսուցում» («learning.armedu.am») համակարգի շահագործումը, որում կազմակերպվել են ավագ դպրոցի 10-րդ դասարանի խորացված հոսքի ութ ուսումնական առարկաների դասընթացները:

Հանրակրթության ոլորտի բարեփոխումները պայմանավորված են եղել նաև համակարգի կառավարման արդյունավետության և կարողությունների հզորացման բարձրացմանն ուղղված միջոցառումներով: Հանրակրթական ուսումնական հաստատության ղեկավարման իրավունքի (հավաստագրի) համար վերապատրաստման դասընթացների մասնակցել է 1558 հավակնորդ: Հավաստագրման քննություններին մասնակցել են 1635-ը՝ որոնցից հավաստագիր են ստացել 1362-ը:

Հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների ուսուցիչների ատեստավորման գործընթացը մեկնարկվել է 2011 թվականին, սակայն չի ավարտվել՝ պայմանավորված «Հանրակրթության մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2009 թվականի հունիսի 10-ի ՀՕ-160-Ն օրենքի 26-րդ հոդվածի փոփոխմամբ, որը ընդունվել է 2011 թվականի հոկտեմբերի 6-ին: ՀՀ կառավարություն է ներկայացվել «Հանրակրթական ուսումնական հաստատության ուսուցչի ատեստավորման տարածքային ու որակավորման տարակարգի շնորհման հանրապետական հանձնաժողովների ձևավորման և գործունեության կարգը հաստատելու և ՀՀ կառավարության 2010 թվականի հոկտեմբերի 14-ի N 1391-Ն որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու մասին», «Հանրակրթական ուսումնական հաստատության ուսուցչի ատեստավորման և որակավորման տարակարգի շնորհման կարգերը հաստատելու և ՀՀ կառավարության 2010 թվականի հոկտեմբերի 14-ի N 1391-Ն որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու մասին», «Ատեստավորման միջոցով որակավորում ստացած հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների մանկավարժական աշխատողներին հավելավճար տալու կարգը հաստատելու մասին և ՀՀ կառավարության 2010 թվականի հոկտեմբերի 14-ի N 1391-Ն որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշումների նախագծերը և հաստատվել 2011 թվականի նոյեմբերի 10-ի N 1745-Ն որոշմամբ: Ատեստավորման միջոցով որակավորում ստացած հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների մանկավարժական աշխատողներին հավելավճար տալու կարգը հնարավորություն է տալիս ստեղծել մասնագիտական հետագա կատարելագործման համար խրախուսման խթաններ:

Մշակվել են նաև ուսուցիչների որակավորման 4 աստիճանի տարակարգերի բնութագրիչները և փաստաթղթերի ցանկը, որը ներկայացվել է ՀՀ արդարադատության նախարարություն՝ պետական գրանցման:

Հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների ատեստավորման գործընթացի շրջանակում հաստատվել է 2011-2012 ուսումնական տարում ատեստավորման ենթակա ուսուցիչ վերապատրաստող երաշխավորված կազմակերպությունների ցանկը: Բրականացվել է հանրապետության հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների շուրջ 7700 ուսուցիչների վերապատրաստում: Վերապատրաստված բոլոր ուսուցիչները ստացել են վկայական, որը վավեր է վերապատրաստումից հետո 6 ամսվա ընթացքում:

Հանրակրթության ոլորտում կրթության որակի բարելավման ուղղությամբ իրականացվել է ուսուցիչների վերապատրաստման ծրագիր՝ ուսուցման ժամանակակից մեթոդների և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառման ուղղությամբ:

Հայաստանի համադպրոցական ինտերնետային ցանցին դպրոցների միացման առավել մեծ ընդգրկվածություն ապահովելու նպատակով ընտրված կազմակերպությունների հետ նախապես սահմանված 414 դպրոցի փոխարեն փոխկապակցման ենթակա դպրոցների թիվը ավելացվել է 45-ով: Ներկայումս Հայաստանի համադպրոցական ինտերնետային ցանցում ընդգրկված են 944

հանրակրթական ուսումնական հաստատություններ:

Մասնագիտական կրթության որակի բարելավման նպատակով իրականացվել են մի շարք նախաձեռնություններ Բոլոնիայի և Կոպենհագենի գործընթացների սկզբունքներին համապատասխան: Դրանք ուղղված են եղել աշխատաշուկայի պահանջներին և եվրոպական ստանդարտներին համապատասխան կադրերի պատրաստման կարողությունների հզորացմանը:

Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության համակարգի բարեփոխումները հիմնականում իրականացվել են նախնական և միջին մասնագիտական կրթության միասնական չափորոշիչների և ուսումնական ծրագրերի մշակման ու ներդրման, անձնակազմի վերապատրաստումների, ուսումնամեթոդական նյութերի արդիականացման, 12 տարածաշրջանային քոլեջներում լաբորատորիաների, համակարգչային լսարանների նորացման, նյութատեխնիկական բազայի հարստացման և վերազինման, ինչպես նաև շենքային պայմանների բարելավման ուղղությամբ:

Հաստատվել են 20 մասնագիտությունների պետական կրթական չափորոշիչներ, վերանայվել են 3 ոլորտների պետական կրթական չափորոշիչները, մշակվել են վերանայված չափորոշիչների նախագծերը: Մշակվել են 20 մասնագիտությունների պետական կրթական չափորոշիչներին համապատասխան ուսումնական պլանները և մոդուլային ուսումնական ծրագրերը, ինչպես նաև ուսումնական ձեռնարկներ արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթության 10 մասնագիտությունների և որակավորումների համար: Կատարվել են մասնագիտական կրթության և ուսուցման բարեփոխումներին ուղղված միջոցառումների արդյունքների գնահատում 5 ուսումնական հաստատություններում:

Վերապատրաստվել են նախնական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների 210 տնօրեններ, տնօրենի տեղակալներ ու մեթոդիստներ, ինչպես նաև տարածաշրջանային կենտրոնների կառավարման խորհրդի 128 անդամներ:

Կայացել են համակարգչային տեխնիկայի, կաբինետների և լաբորատորիաների, կենցաղային տեխնիկայի և գույքի գնումների մրցույթները 12 նախնական և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում:

2011 թվականին հաստատվել է ՀՀ կրթության որակավորումների ազգային շրջանակի ներդրումն ու գործարկումն ապահովող միջոցառումների կատարման ժամանակացույցը, որի համաձայն նախատեսված է 6 միջոցառումների իրականացում 2012 թվականին:

Բռնիների որակի ապահովման մեխանիզմների և չափանիշների հստակեցման նպատակով Երևանի ճարտարապետության և շինարարության պետական համալսարանում և Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում իրականացվել և ավարտվել է ինստիտուցիոնալ փորձաքննության գործընթացը:

Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում մասնագիտական կրթական ծրագրերի լիցենզիայի պարտադիր պայմանների ու պահանջների ապահովման նպատակով իրականացվել են ուսումնասիրություններ 30 հաստատություններում: Սուգումների արդյունքում դադարեցվել է «Ալաշկերտ» համալսարան սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության, կասեցվել են՝ «Հայաստանի Ավետարանական Աստվածաբանական ակադեմիա» հիմնադրամի, «Գերմանական համալսարան» փակ բաժնետիրական ընկերության, մասնակի կասեցվել են՝ Երևանի «Հրայր Աճառյան» համալսարան արտադրական կոոպերատիվ, «ՅՈՒ ԷՍ Ի ԷԼ» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության բարձրագույն մասնագիտական կրթական ծրագրով գործունեության լիցենզիաները: Երևանի «Հայբուսակ» համալսարանը, Լ.Քալաշյանի անվան հայկական բաց համալսարանը, Ռոսլին արվեստի ինստիտուտը միավորվել են մեկ բուհի մեջ: Եվս 7 բուհեր գտնվում են միավորման գործընթացում:

Բարձրագույն կրթության համակարգի գրավչության բարձրացման նպատակով անգլերեն լեզվով հրատարակվել է «Բարձրագույն կրթությունը Հայաստանում» գիրքը՝ 1000 տպաքանակով:

Գործում է նաև բարձրագույն կրթության ինտերնետային կայքը՝ <http://studyinarmenia.org> անգլերեն լեզվով:

ՀՀ կառավարության համապատասխան որոշմամբ ուժը կորցրած է ճանաչվել «Բարձրագույն կրթության բարեփոխումները՝ ըստ Բոլոնիայի գործընթացի հիմնական ուղղությունների» գերակա խնդրի կատարման ուղղված «ուսանողական վարկերի համակարգի սկզբունքների մշակում և փորձնական կիրառում, շուրջ 50 ուսանողների ուսումնական վարկերի տրամադրում» միջոցառումը և հանձնարարվել է ներկայացնել առաջարկություն միջոցները վերաբաշխելու վերաբերյալ՝ ծրագրով սահմանված այլ բաղադրիչների նպատակներով օգտագործելու համար:

ՀՀ կառավարության 2011 թվականի հունիսի 30-ի թիվ 25 նիստի արձանագրային որոշմամբ հաստատվել է ՀՀ բարձրագույն կրթության ֆինանսավորման ռազմավարությունը և դրա կատարումը ապահովող միջոցառումների ժամանակացույցը: ՀՀ կառավարության 2011 թվականի գործունեության միջոցառումների ծրագրի ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության մասով նախատեսված 10 միջոցառումներից ժամկետին կատարվել է 10-ը:

2011 թվականին ՀՀ Ազգային Ժողովի կողմից ընդունվել է «Հայաստանի Հանրապետության կրթության զարգացման 2011-2015 թվականների պետական ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ օրենքը (2011թ. հուլիսի 19-ի ՀՕ-246): Ծրագրով սահմանվել են կրթության ոլորտի զարգացման ռազմավարությունը, գերակայություններն ու ծրագրային ուղղությունները, ինչպես նաև ծրագրի մոնիթորինգային ցուցանիշների համակարգը: 2012 թվականին ՀՀ կրթության և գիտության նախարարությունը շարունակելու է հետամուտ լինել կրթության որակի, արդյունավետության և մատչելիության բարձրացման խնդրին:

Ներդիր 9.2

Նախադպրոցական համայնքային, գերատեսչական և ոչ պետական հաստատությունների գործունեություն (ըստ ՀՀ ԱՎԾ տվյալների)

2011թ. ՀՀ-ում գործել է 660 համայնքային, գերատեսչական և ոչ պետական նախադպրոցական հաստատություն (ՆԴՀ), որոնցից 405-ը՝ մանկապարտեզ, 237-ը՝ մտուր-մանկապարտեզ, 18-ը՝ դպրոց-մանկապարտեզ: ՆԴՀ-ների ընդհանուր քանակից 603-ը համայնքային ենթակայության է, 5-ը՝ գերատեսչական և 52-ը՝ ոչ պետական: Երեխաների ընդգրկվածությունը ՆԴՀ-ներում (0-5 տարեկան երեխաների թվաքանակից) կազմել է 25.9%, քաղաքային համայնքներում՝ 33.7%, գյուղական համայնքներում՝ 12.4%: Մեկ խմբում երեխաների միջին թվաքանակը կազմել է 27 երեխա, տեղերի փաստացի զբաղվածությունը՝ 82.9%: Միջին հաշվով մեկ ՆԴՀ հաճախել է 96 երեխա: Միջին հաշվով մեկ մանկավարժին բաժին է ընկել 12 երեխա:

ՆԴՀ-ների գործունեության ցուցանիշներն ըստ ՀՀ մարզերի և Երևան քաղաքի, 2011թ.

	ՆԴՀ-ների քանակը, միավոր	Խմբերի քանակը, միավոր		Տեղերի քանակը, միավոր	Երեխաների թվաքանակը, մարդ	
		ընդամենը	որից՝ 3 և բարձր տարիքի երեխաների		ընդամենը	նրանցից՝ աղջիկներ
ք.Երևան	206	1061	869	33849	30247	14613
Արագածոտն	19	48	46	1521	1270	687
Արարատ	73	188	170	7652	4940	2485
Արմավիր	55	174	142	5844	4269	2111
Գեղարքունիք	41	98	88	3499	2576	1334
Լոռի	59	135	118	4636	3688	1773
Կոտայք	48	196	161	6131	5126	2657
Շիրակ	46	161	127	4370	3928	2004

Սյունիք	50	164	142	4678	4000	2003
Վայոց ձոր	17	32	31	960	811	374
Տավուշ	46	112	100	3526	2687	1348
Ընդամենը ՀՀ	660	2369	1994	76666	63542	31389

**ՄԴՀ-ներ հաճախող երեխաների թվաքանակն ըստ ՀՀ մարզերի,
Երևան քաղաքի և ըստ նրանց տարիքի, 2011թ.**

մարդ

	Մինչև 1.5 տարեկան		1.5-ից մինչև 3 տարեկան		3 – 5 տարեկան		6 տարեկան		7 տարեկան	
	ընդամենը	նրան ցից՝ աղջիկներ	ընդամենը	նրան ցից՝ աղջիկներ	ընդամենը	նրան ցից՝ աղջիկներ	ընդամենը	նրան ցից՝ աղջիկներ	ընդամենը	նրան ցից՝ աղջիկներ
ք. Երևան	85	36	4997	2466	18241	8744	6859	3331	65	36
Արագածոտն	12	7	405	210	532	301	300	154	21	15
Արարատ	-	-	453	202	3117	1581	1321	681	49	21
Արմավիր	-	-	346	177	2647	1319	1232	595	44	20
Գեղարքունիք	-	-	241	122	1065	556	1182	596	88	60
Լոռի	-	-	339	178	2152	1016	1022	492	175	87
Կոտայք	4	4	760	380	2529	1409	1408	775	425	89
Շիրակ	-	-	572	270	1582	963	1668	710	106	61
Սյունիք	5	3	542	270	2394	1173	1052	556	7	1
Վայոց ձոր	-	-	5	3	493	226	313	145	-	-
Տավուշ	19	10	309	163	1605	813	748	360	6	2
Ընդամենը ՀՀ	125	60	8969	4441	36357	18101	17105	8395	986	392

Հանրակրթական հաստատությունների գործունեություն¹

Հանրակրթության հիմնական ցուցանիշները, 2011/2012 ուս. տարի

Դպրոցների քանակը, միավոր	Աշակերտների թվաքանակը, մարդ		Աշակերտների ընդգրկվածությունը, %				Ավարտական վկայական ստացածների թվաքանակը 2011թ., մարդ		Ուսուցիչների թվաքանակը մարդ
			ընդամենը	այդ թվում՝ ըստ կրթական աստիճանի					
	ընդամենը	1-ին դասարանում		տարրական	հիմնական	ավագ	հիմնական կրթությամբ	միջնակարգ կրթությամբ	
1441	386439	36051	86.3	99.0	91.8	72.8	37756	- 2 ²	41757

Հանրակրթական հաստատությունների քանակական բաշխվածություն: 2011/2012 ուսումնական տարում հանրապետությունում գործել են հանրակրթական ծրագրեր իրականացնող 1441 հաստատություններ (այսուհետ՝ դպրոցներ):

¹ Տեղեկատվությունը տրամադրել է ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության «Կրթական տեխնոլոգիաների ազգային կենտրոնը»:

² 12-ամյա կրթակարգի անցմամբ և եռամյա ավագ դպրոցի ձևավորմամբ պայմանավորված 2011թ. շրջանավարտներ չեն եղել:

Հանրակրթական դպրոցների քանակն ըստ ՀՀ մարզերի, Երևան քաղաքի և ըստ քաղաքային ու գյուղական համայնքների, 2011/2012 ուս. տարի

միավոր

	Ընդամենը	այդ թվում՝		Քաղաքային համայնքներ			Գյուղական համայնքներ		
		պետական	ոչ պետական	ընդամենը	այդ թվում՝ պետական	ոչ պետական	ընդամենը	այդ թվում՝ պետական	ոչ պետական
ք.Երևան	255	219	36	255	219	36	-	-	-
Արագածոտն	123	123	-	14	14	-	109	109	-
Արարատ	112	112	-	21	21	-	91	91	-
Արմավիր	123	121	2	28	26	2	95	95	-
Գեղարքունիք	127	127	-	27	27	-	100	100	-
Լոռի	168	167	1	65	64	1	103	103	-
Կոտայք	105	104	1	39	39	-	66	65	1
Շիրակ	174	170	4	59	55	4	115	115	-
Սյունիք	121	121	-	36	36	-	85	85	-
Վայոց ձոր	52	51	1	11	10	1	41	41	-
Տավուշ	81	81	-	18	18	-	63	63	-
Ընդամենը ՀՀ	1441	1396	45	573	529	44	868	867	1

Աշակերտների թվաքանակ և բաշխվածություն: 2011/2012 ուսումնական տարում հանրակրթական դպրոցներում սովորել է 386439 աշակերտ, որոնց 48.1%-ը աղջիկներ են: Դպրոցներում աշակերտների ընդգրկվածությունը կազմել է 86.3%, ընդ որում, տարրական դպրոցում այն կազմել է 99.0%, հիմնական դպրոցում՝ 91.8%, սկսյալ դպրոցում՝ 72.8%:

Հանրակրթական դպրոցների աշակերտների թվաքանակն ըստ ՀՀ մարզերի և Երևան քաղաքի, 2011/2012 ուս. տարի

մարդ

	Պետական դպրոցներ			Ոչ պետական դպրոցներ			Ընդամենը		
	աղջիկ	տղա	ընդամենը	աղջիկ	տղա	ընդամենը	աղջիկ	տղա	ընդամենը
ք.Երևան	54532	58492	113024	2058	2547	4605	56590	61039	117629
Արագածոտն	9109	10221	19330	-	-	-	9109	10221	19330
Արարատ	16702	17902	34604	-	-	-	16702	17902	34604
Արմավիր	17089	19310	36399	163	170	333	17252	19480	36732
Գեղարքունիք	15767	17368	33135	-	-	-	15767	17368	33135
Լոռի	16214	16917	33131	40	65	105	16254	16982	33236
Կոտայք	16924	18006	34930	56	98	154	16980	18104	35084
Շիրակ	16300	17540	33840	234	279	513	16534	17819	34353
Սյունիք	8747	8986	17733	-	-	-	8747	8986	17733
Վայոց ձոր	3502	3886	7388	16	17	33	3518	3903	7421
Տավուշ	8500	8682	17182	-	-	-	8500	8682	17182
Ընդամենը ՀՀ	183386	197310	380696	2567	3176	5743	185953	200486	386439

Հանրակրթական դպրոցներից հեռացած/ուսումն անավարտ թողած աշակերտների թվաքանակն ըստ ՀՀ մարզերի, Երևան քաղաքի և ըստ պատճառի, 2011/2012 ուս. տարվա սկզբին

մարդ

	Ընդամենը	այդ թվում՝ ըստ պատճառի			անկարողություն			
		ցանկության բացակայություն	սոցիալ-տնտեսական վատ պայմաններ	ծնողները չեն ուղարկում դպրոց (թույլ չեն տալիս)	տեսողական խանգարում	հենաշարժողական	մտավոր թերզարգացում	այլ
ք.Երևան	133	108	14	6	2	-	2	1

Արագածոտն	24	18	-	5	-	1	-	-
Արարատ	6	3	1	-	-	-	-	2
Արմավիր	83	62	3	14	-	-	-	4
Գեղարքունիք	106	80	9	9	-	-	-	8
Լոռի	72	58	4	4	1	1	2	2
Կոտայք	77	54	7	14	-	1	1	-
Շիրակ	150	135	5	6	-	1	1	2
Սյունիք	28	25	1	1	-	-	-	1
Վայոց ձոր	6	5	-	1	-	-	-	-
Տավուշ	73	58	4	11	-	-	-	-
Ընդամենը ՀՀ	758	606	48	71	3	4	6	20

Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) կրթություն

(Գլխավոր համակցությունը (նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ծրագիր իրականացնող հաստատությունների ցանկը) տրամադրվում է ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության կողմից)

2011/2012 ուսումնական տարում հանրապետությունում գործել են նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ծրագիր իրականացնող 43 պետական ուսումնական հաստատություններ, որոնցից 28-ը՝ նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և 15-ը՝ միջին մասնագիտական: Ուսանողների թվաքանակը կազմել է 5614, որոնց 23.6%-ը կանայք են: Անվճար ուսուցման համակարգում սովորել է ուսանողների 92.7%-ը, իսկ վճարովի՝ 7.3%-ը: Ուսումնարությունն իրականացվել է հիմնական և միջնակարգ կրթության հիմքի վրա:

Ուսումնական հաստատություններ ընդունվածների թվաքանակն անվճար և վճարովի ուսուցման համակարգերում ըստ ՀՀ մարզերի և Երևան քաղաքի, 2011/2012 ուս. տարի

մարդ

	Ընդունվածների թվաքանակը		այդ թվում՝			
	ընդամենը	նրանցից՝ կանայք	անվճար		վճարովի	
			ընդամենը	նրանցից՝ կանայք	ընդամենը	նրանցից՝ կանայք
ք.Երևան	756	178	686	164	70	14
Արագածոտն	168	45	138	45	30	-
Արարատ	58	3	58	3	-	-
Արմավիր	115	35	45	19	70	16
Գեղարքունիք	54	-	54	-	-	-
Լոռի	195	27	190	27	5	-
Կոտայք	269	99	269	99	-	-
Շիրակ	469	146	454	135	15	11
Սյունիք	103	28	96	21	7	7
Վայոց ձոր	37	17	25	7	12	10
Տավուշ	120	19	120	19	-	-
Ընդամենը ՀՀ	2344	597	2135	539	209	58

Միջին մասնագիտական կրթություն

(Գլխավոր համակցությունը (միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների ցանկը) տրամադրվում է ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության կողմից)

Ընդհանրացված ցուցանիշներ: Հանրապետության 97 միջին մասնագիտական պետական և ոչ պետական ուսումնական հաստատություններում (ՄՄՈւՀ) 2011/2012 ուսումնական տարում ընդունվել է 9462 (կանայք՝ 51.3%), սովորել՝ 29207 (կանայք՝ 55.9%), ավարտել՝ 7736 (կանայք՝

71.5%) մարդ: Ուսումնառությունն իրականացվել է հիմնական և միջնակարգ կրթության հիմքի վրա:

Միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների ուսանողների թվաքանակի շարժն ըստ ՀՀ մարզերի, Երևան քաղաքի և ըստ ուսուցման ձևերի, 2011/2012 ուս. տարի

	ՄՄՈՒՀ-ների քանակը, միավոր	Ընդունվել են, մարդ		Ուսանողների թվաքանակը, մարդ		Ավարտել են 2011թ., մարդ	
		ընդամենը	նրանցից՝ կանայք	ընդամենը	նրանցից՝ կանայք	ընդամենը	նրանցից՝ կանայք
ք.Երևան	34	5270	2804	16038	9464	4106	3005
Արագածոտն	-	-	-	-	-	-	-
Արարատ	6	504	250	1316	600	325	223
Արմավիր	5	486	209	1513	811	276	208
Գեղարքունիք	8	411	200	1613	877	498	329
Լոռի	10	867	459	2353	1334	665	485
Կոտայք	6	444	177	1401	594	336	191
Շիրակ	13	816	464	2674	1512	865	651
Սյունիք	7	367	177	1229	647	271	191
Վայոց ձոր	2	81	31	258	151	85	70
Տավուշ	6	216	83	812	349	309	19
Ընդամենը ՀՀ	97	9462	4854	29207	16339	7736	5532

Բարձրագույն մասնագիտական կրթություն

(Գլխավոր համակցությունը (բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ցանկը) տրամադրվում է ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության կողմից)

Բակալավրիատի գործունեություն: 2011/2012 ուսումնական տարում հանրապետության 68 բարձրագույն պետական և ոչ պետական ուսումնական հաստատություններ (ԲՈւՀ) և 12 մասնաճյուղեր բարձրագույն կրթության առաջին աստիճանում՝ բակալավրիատում, իրականացրել են մասնագիտական կրթություն բակալավրի և դիպլոմավորված մասնագետի ծրագրերով: Այդ հաստատություններ ընդունվել է 7584 (կանայք՝ 42.0%), սովորել՝ 95308 (կանայք՝ 53.0%), ավարտել՝ 24930 (կանայք՝ 56.9%) մարդ:

Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ուսանողների թվաքանակի շարժն ըստ ՀՀ մարզերի, Երևան քաղաքի և ըստ ուսուցման ձևերի, 2011/2012 ուս. տարի

	ԲՈւՀ-երի քանակը, միավոր	Մասնաճյուղերի քանակը, միավոր	Ընդունվել են, մարդ		Ուսանողների թվաքանակը, մարդ		Ա արտել են 2011թ., մարդ	
			ընդամենը	նրանցից՝ կանայք	ընդամենը	նրանցից՝ կանայք	ընդամենը	նրանցից՝ կանայք
ք.Երևան	53	-	6119	2503	75416	38923	18877	10516
Արագածոտն	-	-	-	-	-	-	-	-
Արարատ	-	-	-	-	-	-	-	-
Արմավիր	2	-	54	18	304	70	87	46
Գեղարքունիք	2	-	282	108	1911	1105	526	313
Լոռի	3	2	222	128	7282	4620	2515	1569
Կոտայք	2	-	59	34	472	293	101	62
Շիրակ	3	5	471	242	5945	3420	1773	1049
Սյունիք	2	2	225	84	2056	1004	519	308
Վայոց ձոր	1	1	4	2	229	162	124	98
Տավուշ	-	2	148	69	1693	902	408	234
Ընդամենը ՀՀ	68	12	7584	3188	95308	50499	24930	14195

Մագիստրատուրայի գործունեություն: 2011/2012 ուսումնական տարում հանրապետության 33 բարձրագույն պետական և ոչ պետական ուսումնական հաստատություններ և 2 գիտական կազմակերպություններ բարձրագույն կրթության երկրորդ աստիճանում՝ մագիստրատուրայում, իրականացրել են մասնագիտական կրթություն մագիստրոսի ծրագրով:

Մագիստրատուրա ընդունվածների, սովորողների և ավարտածների թվաքանակն անվճար և վճարովի ուսուցման համակարգերում ըստ ուսուցման ձևերի, 2011/2012 ուս. տարի

մարդ

	Մագիստրանտներ		այդ թ ում՝			
	ընդամենը	նրանցից՝ կանայք	անվճար ընդամենը	նրանցից կանայք	վճարովի ընդամենը	նրանցից կանայք
Ընդունվածների թվաքանակը	6889	4779	1738	1110	5151	3669
նրանցից՝ օտարերկրացիներ	205	109	22	10	183	99
Սովորողների թվաքանակը	11547	8180	3150	2215	837	596
այդ թվում՝ I կուրսում	6671	4704	1646	1211	5025	3493
II կուրսում	4876	3476	1504	1004	3372	2472
Սովորողների ընդհանուր թվաքանակից օտարերկրացիներ	287	151	40	19	247	132
այդ թվում՝ I կուրսում	162	88	21	11	141	77
II կուրսում	125	63	19	8	106	55
Ավարտածների թվաքանակը, 2011թ.	4709	3239	1586	1102	3123	2137
նրանցից՝ օտարերկրացիներ	123	52	24	11	99	41

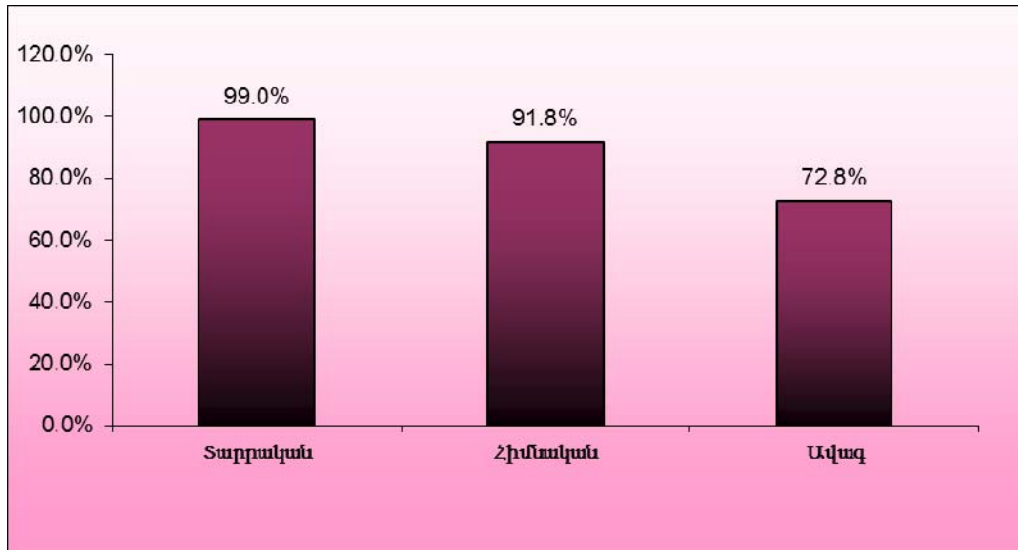
Մագիստրատուրայի գործունեություն: 2011/2012 ուսումնական տարում հանրապետության 33 բարձրագույն պետական և ոչ պետական ուսումնական հաստատություններ և 2 գիտական կազմակերպություններ բարձրագույն կրթության երկրորդ աստիճանում՝ մագիստրատուրայում, իրականացրել են մասնագիտական կրթություն մագիստրոսի ծրագրով:

9.1. Ընդգրկվածությունը կրթության համակարգում

Հայաստանը կարողացել է պահպանել բարձր ընդգրկվածություն հիմնական կրթության համակարգում: Հանրակրթական դպրոցներում աշակերտների համախառն ընդգրկվածությունն ըստ կրթական ծրագրերի 2011/2012 ուսումնական տարում ներկայացված է Գծապատկեր 9.1-ում¹: Տվյալները վկայում են հիմնական կրթական համակարգում շատ բարձր համախառն ընդգրկվածության աստիճանի մասին:

¹ Կրթության համակարգում ընդգրկվածության աստիճանը բերված է ըստ վարչական ռեգիստրների կողմից տրամադրված տեղեկատվության և կարող է տարբերվել ՏՏԿԱՀ տվյալներից:

Գծապատկեր 9.1. Հայաստան. Հանրակրթական դպրոցներում աշակերտների ընդգրկվածությունն ըստ կրթական ծրագրերի, 2011/2012 ուսումնական տարում (տոկոսներով)

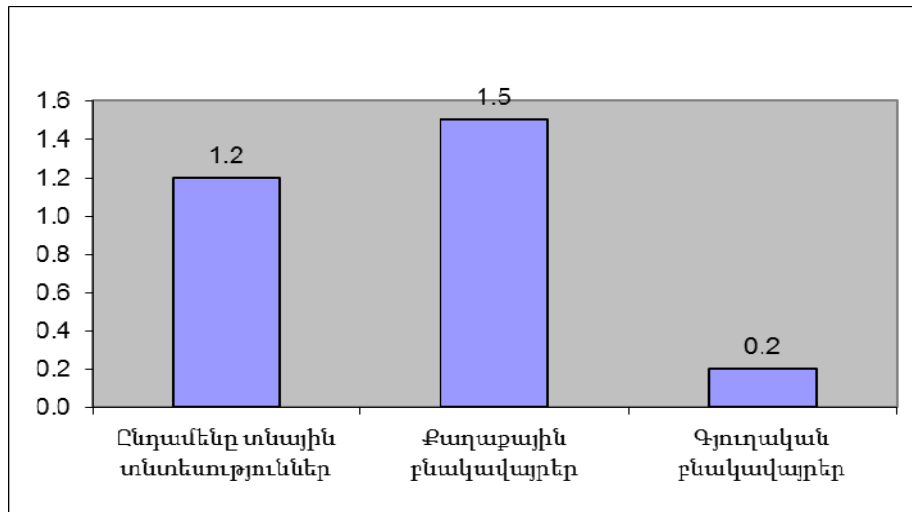
Աղբյուրը. ՀՀ ԱՎԾ 2011թ.

Ըստ վարչական վիճակագրության տվյալների 2011թ.-ին հանրապետությունում նախադպրոցական հաստատություններում (0-5 տարեկան երեխաների թվաքանակից) կազմել է 25.9%, քաղաքային համայնքներում՝ 33.7%, գյուղական համայնքներում՝ 12.4%:

Ըստ տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի (կենսապայմանների) ամբողջացված հետազոտության արդյունքների նախադպրոցական հաստատություններում ընդգրկվածությունը (0-6 տարիք) կազմել է 22% և տարբերվում է ըստ աղքատության մակարդակի. Ոչ աղքատ տնային տնտեսություններում այն կազմել է 25.0%, աղքատ տնային տնտեսություններում՝ 18.0%, ծայրահեղ աղքատ տնային տնտեսություններում՝ 20,0% :

Ըստ տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտության արդյունքների, 2011թ.-ին ուսման համար կատարված վճարները տնային տնտեսությունների ընդհանուր, ոչ պարենային ապրանքների և ծառայությունների համար կատարված ծախսերում կազմել են 1.9% (Աղյուսակ A7.1, Գծապատկեր 9.2):

Գծապատկեր 9.2 Հայաստան. Ուսման համար կատարվող վճարների մասնաբաժինը տնային տնտեսությունների ոչ պարենային ապրանքների ու ծառայությունների համար կատարվող ընդհանուր ծախսերում, 2011թ.
(տոկոսներով)

Աղբյուրը. *SSՀԱՀ 2011թ.*

Ըստ տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի (կենսապայմանների) ամբողջացված հետազոտության արդյունքների, 2011թ.-ին, ընդհանուր առմամբ, մինչև 6 տարեկան 10 երեխայից մոտովորապես 8-ը չի հաճախել նախադպրոցական հաստատություն: Պատասխաններից երևում է, որ որպես հիմնական պատճառներ նշել են, որ երեխայի մայրը չի աշխատում՝ 55%, մանկապարտեզ չկա՝ 7.6%, դրանից օգտվելը թանկ է՝ 3.7% կամ նախադպրոցական հաստատությունը փակվել է՝ 2.4%: (Աղյուսակ 9.1):

Աղյուսակ 9.1. Հայաստան. Նախադպրոցական հաստատություն չհաճախելու պատճառները, 2011թ.

(տոկոսներով)

	Քվինտիլներ					Ընդամենը
	1-ին	2-րդ	3-րդ	4-րդ	5-րդ	
Շատ թանկ է	8.0	2.8	1.4	1.9	1.3	3.7
Աշխատանքի ժամերը հարմար չեն	-	0.4	0.4	0.3	-	0.2
Վարակիչ հիվանդությունների վտանգ կա	-	-	1.8	0.1	0.2	0.4
Նախադպրոցական հաստատությունը փակ է	4.1	0.9	1.6	2.4	2.2	2.4
Ծառայության որակը ցածր է	1.0	1.1	0.3	0.5	-	0.7
Մայրը չի աշխատում	56.6	56.1	51.6	47.6	63.0	55.0
Մանկապարտեզ չկա	7.2	8.1	8.8	9.5	3.8	7.6
Արդեն դպրոց է գնում	0.4	0.7	1.0	1.4	1.1	0.8
Այլ	22.7	29.9	33.1	36.3	28.4	29.2
Ընդամենը	100	100	100	100	100	100

Աղբյուրը. *SSՀԱՀ 2011թ.*

Ամենաաղքատ և ամենահարուստ քվինտիլային խմբերի միջև առկա է տարբերություն: Ամենաաղքատ 1-ին քվինտիլի հարցվողների 8%-ը նշել է, որ նախադպրոցական կրթությունը շատ թանկ է, այն ժամանակ, երբ ամենահարուստ քվինտիլի հարցվողները չայդպիսի պատասխան տվել է 1.3%-ը:

Մատչելիության կարևոր ցուցանիշներից է ամենամոտ նախադպրոցական հաստատության հեռավորությունը տնային տնտեսությունից: Ըստ 2011թ.-ի հետազոտության տվյալների, գյուղաբնակ տնային տնտեսությունների մոտ 46%-ը պատասխանել է, որ նախադպրոցական հաստատությունը գտնվում է մինչև 1 կմ հեռավորության վրա: Միննույն ժամանակ տնային տնտեսությունների 16%-ը պատասխանել է, որ այն գտնվում է 10 կմ-ից հեռու: Ըստ քվինտիլային խմբերի, տվյալները բերված են Աղյուսակ 9.2-ում: Ամենաաղքատ քվինտիլի 42%-ը նշել է, որ ամենամոտակա նախադպրոցական հաստատությունը գտնվում է մինչև 1կմ հեռավորության վրա, այն դեպքում, երբ նույն հեռավորության մասին նշել է ամենահարուստ քվինտիլի հարցվողների 48%-ը: Ամենահարուստների 16%-ը պատասխանել է, որ մոտակա նախադպրոցական հաստատությունը գտնվում է ավելի քան 10կմ հեռավորության վրա, այն դեպքում, երբ նույն պատասխանն է տվել ամենաաղքատների՝ 13%-ը:

Աղյուսակ 9.2. Հայաստան. Նախադպրոցական հաստատությունների մատչելիությունը գյուղական բնակավայրերում, 2011թ.

(տոկոսներով)

Գյուղական վայրեր	Քվինտիլներ					Ընդամենը
	1-ին	2-րդ	3-րդ	4-րդ	5-րդ	
Ամենամոտ նախադպրոցական հաստատության հեռավորությունը						
0-1 կմ	41.9	51.5	40.9	49.1	47.5	46.3
1-3 կմ	21.7	19.8	24.6	21.2	26.6	22.9
4-5 կմ	5.0	5.1	5.0	4.9	2.5	4.5
6-10 կմ	18.1	9.5	11.8	7.7	7.0	10.3
>10 կմ	13.3	14.1	17.7	17.1	16.4	16.0
Ընդամենը	100	100	100	100	100	100
Երթևեկության միջոցը նախադպրոցական հաստատություն հասնելու համար						
Մեքենա	8.5	7.6	8.5	8.8	9.5	8.6
Ավտոբուս	34.8	25.3	29.9	26.4	26.2	28.1
Տաքսի	0.3	1.5	1.3	1.5	1.1	1.2
Ոտքով	56.4	65.6	60.3	63.3	63.2	62.1
Ընդամենը	100	100	100	100	100	100

Աղբյուրը. SSYU2 2011թ.

Հիմնական կրթությունը պարտադիր է Հայաստանում:

Ըստ տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի (կենսապայմանների) ամբողջացված հետազոտության արդյունքների տարրական և հիմնական դասարանների ընդգրկվածությունը 2011թ.-ին համապատասխանաբար կազմել է 89 և 84%¹, և շատ չի տարբերվում ըստ աղքատության մակարդակի: Ոչ աղքատ տնային տնտեսություններում տարրական դպրոցներում ընդգրկվածությունը միայն 2%-ով է բարձր, քան աղքատ տնային տնտեսություններում, և 7%-ով է բարձր, քան ծայրահեղ աղքատ տնային տնտեսություններում, իսկ ոչ աղքատ տնային տնտեսություններում հիմնական դպրոցներում ընդգրկվածությունը 8%-ով բարձր է, քան ծայրահեղ աղքատ տնային տնտեսություններում, բայց միևնույն ժամանակ 5%-ով ցածր է, քան աղքատ տնային տնտեսություններում:

Հիմնական կրթություն ստանալուց հետո կրթական համակարգից համապատասխան տարիքի երախաների մի մասը դուրս է մնում, հատկապես աղքատ ընտանիքներից: Ըստ տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի (կենսապայմանների) ամբողջացված հետազոտության արդյունքների, ընդհանուր առմամբ, 2011թ.-ի ընթացքում 15-16 տարեկան երեխաների 8.1%-ը որևէ ուսումնական հաստատություն չի հաճախել: Նրանց գերակշիռ մասը՝ 54.3%-ը, պատճառաբանել է, որ ավարտել է դպրոցը, 2.8%-ը նշել է, որ ավարտել է կրթությունը, 6.1%-ը չի ցանկացել այլևս սովորել, 1.5%-ը դպրոց չի հաճախել առողջական խնդիրների պատճառով, իսկ 11.8%-ի համար կրթական ծառայությունները շատ թանկ են և դրանով պայմանավորված՝ նրանք թողել են դպրոցը: Մնացածը չեն հաճախել դպրոց այլ պատճառներով:

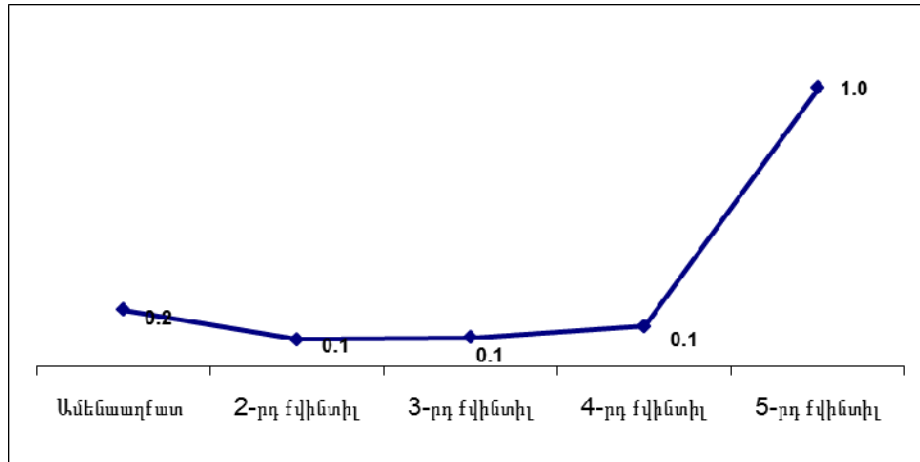
Քանի որ պարտադիր կրթությունը Հայաստանում անվճար է, ուսումնական ծախսերը տարրական և հիմնական կրթության մակարդակներում սովորողներ ունեցող տնային տնտեսությունների համար այդքան էլ խնդիր չեն: Այդուհանդերձ, նույնիսկ այդ ուսումնական ծախսերը, շատ ծանր բեռ են աղքատ և հատկապես բարձր դասարաններում սովորող երեխաներ ունեցող տնային տնտեսությունների համար:

Գծապատկեր 9.3-ում ներկայացված է բնակչության ընդհանուր սպառման մեջ կրթության ոլորտի ծառայությունների սպառման մասնաբաժինն ըստ քվինտիլային խմբերի: Համաձայն հավելվածում (Աղյուսակ A3.9, Հավելված 2) ներկայացված տվյալների՝ ամենաաղքատ քվինտիլի բնակչության սպառումը 5.5 անգամ զիջում է կրթության ոլորտի ծառայությունների միջին մակարդակին, իսկ հինգերորդ քվինտիլի բնակչության սպառումը 4 անգամ գերազանցում է միջին մակարդակը:

¹ Ցուցանիշները համադրելի չեն վարչական հաշվառման եղանակով ստացված տվյալների հետ, քանզի ՏՏԿԱՀ –ն ընդգրկում է օրացուցային տարվա ժամանակահատվածը, իսկ վարչական հաշվառումն՝ ուսումնական տարվա ժամանակահատվածը, ինչը բաղկացած է երկու տարբեր տարիների ուսումնական կիսամյակներից:

Գծապատկեր 9.3: Կրթության վրա ծախսերի մասնաբաժինն բնակչության ընդհանուր սպառման նկատմամբ, ըստ քվինտիլային խմբերի, 2011թ.

(տոկոսներով)

Աղբյուրը. *SSGULՀ 2011թ.*

Տնային տնտեսությունների անդամների 10.2%-ը պատասխանել է, որ ընթացիկ և նախորդ ուսումնական տարիների ընթացքում իրենց խնդրել են, որ նվեր տան ուսուցչին կամ դասախոսին: Իսկ տնային տնտեսությունների 16.1%-ը պատասխանել է, որ ընթացիկ և նախորդ ուսումնական տարիների ընթացքում սեփական նախաձեռնությամբ կամ ուրիշի խնդրանքով է նվեր տվել ուսուցչին կամ դասախոսին:

Այն տնային տնտեսությունները, որոնք 2011թ.-ին ունեին հիմնական դպրոցում սովորող աշակերտ միջինում ծախսել են մեկ աշակերտի հաշվով ամսական 2662 դրամ, ընդ որում՝ դասագրքերի և գրենական պիտույքների վրա՝ նշված ծախսերի 51%-ը, ուսման վարձի վրա՝ միայն 2%-ը, իսկ կրթության այլ ծախսերի վրա՝ 47%-ը: Բացի նշված ծախսերից ևս 3106 դրամ միջինում մեկ աշակերտի հաշվով ամսական ծախսվել է մասնավոր դասերի վրա: Այսպիսով, տնային տնտեսությունները, որոնք ունեին հիմնական դպրոցում սովորող աշակերտ, միջինում կրթության վրա ծախսել են մեկ աշակերտի հաշվով ամսական 5768 դրամ :

Ըստ տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի (կենսապայմանների) ամբողջացված հետազոտության արդյունքների ավագ դպրոցներում ընդգրկվածությունը (15-17 տարիքային խումբ) կազմել է 61%: Ավագ դպրոցներում սովորողների 59% ոչ աղքատ տնային տնտեսություններից են, 37% աղքատ տնային տնտեսություններից և 4% ծայրահեղ աղքատ տնային տնտեսություններից:

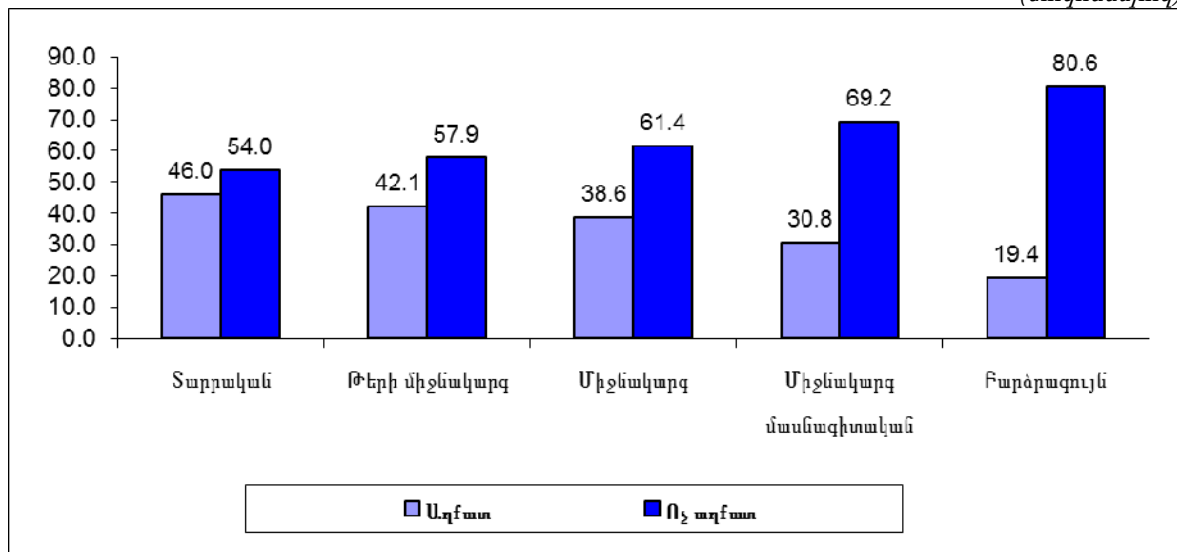
Շատ տնային տնտեսություններ իրենց երեխաների կրթության համար ստիպված են վճարել լրացուցիչ դասընթացների դիմաց: Ըստ հետազոտության արդյունքների, մեկ ամսվա ընթացքում միջին հաշվով մասնավոր դասեր վերցնող մեկ աշակերտի համար մասնավոր դասերի հետ կապված ծախսերը (առանց ԲՈՒՀ ընդունվելու համար նախապատրաստական դասընթացների հետ կապված ծախսերի) կազմել են 7.5 հազար դրամ:

Արագ վերափոխվող արդի տնտեսությունը բարձր որակավորում ունեցող աշխատուժի մեծ պահանջարկ է ներկայացնում: Այդ առումով, աղքատ ընտանիքների համար դժվարացել է իրենց երեխաներին բավարար կրթությամբ ապահովելը՝ բարձր ծախսերի պատճառով:

Ընդհանուր առմամբ, ԲՈՒՀ ընդունվելու համար մասնավոր դասընթացների հաճախել է երեխաների 33.9%-ը, և այդ լրացուցիչ պարապմունքները հիմնականում ներառել են մաթեմատիկա, հայոց լեզու և օտար լեզու առարկաները: Այս հետազոտության ընթացքում հետազոտված բարձր դասարանցիների ԲՈՒՀ ընդունվելու դասընթացի ամենաբարձր ամսական ծախսը գրանցվել է մոտավորապես 100 հազար դրամ: Վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ որպես կանոն, կրթության բարձր մակարդակն ու բարձր որակավորումն ապահովում են համեմատաբար բարձր կենսամակարդակ (տես՝ Գծապատկեր 9.4):

Գծապատկեր 9.4. Հայաստան. Տնային տնտեսության գլխավորի կրթության մակարդակն ըստ աղքատության մակարդակի, 2011թ.

(տոկոսներով)

Աղբյուրը. *SSYUL 2011թ.*

Կրթության մատչելիության ամենակարևոր ցուցանիշներից է ամենամոտ դպրոցական հաստատության (միջնակարգ դպրոցի) հեռավորությունը տնային տնտեսությունից: Ըստ 2011թ.-ի հետազոտության տվյալների, գյուղաբնակ տնային տնտեսությունների 73%-ը պատասխանել է, որ միջնակարգ դպրոցը գտնվում է մինչև 1 կմ հեռավորության վրա: Մինևոյն ժամանակ տնային տնտեսությունների 2.9%-ը պատասխանել է, որ այն գտնվում է 4 և ավելի կմ հեռու, այդ թվում մոտ 1% պատասխանել է, որ մոտակա միջնակարգ դպրոցը գտնվում է ավելի քան 10 կմ հեռավորության վրա: Տվյալներն ըստ քվինտիլային խմբերի բերված են Աղյուսակ 9.3-ում:

Աղյուսակ 9.3. Հայաստան. Գյուղական բնակավայրեր. Ամենամոտ դպրոցական հաստատության (միջնակարգ դպրոցի) հեռավորությունը և այնտեղ հասնելու երթուղիության միջոցը, 2011թ.

(տոկոսներով)

Գյուղական վայրեր	Քվինտիլներ					Ընդամենը
	1-ին	2-րդ	3-րդ	4-րդ	5-րդ	
<i>Ամենամոտ միջնակարգ դպրոցի հեռավորությունը</i>						
0-1 կմ	75.0	76.0	70.3	74.7	71.2	73.3
1-3 կմ	22.8	21.2	26.1	21.8	26.6	23.8
4-5 կմ	1.3	0.3	0.6	0.3	0.8	0.6
6-10 կմ	0.9	2.0	1.9	1.6	0.3	1.4
>10 կմ	-	0.5	1.1	1.6	1.1	0.9
Ընդամենը	100	100	100	100	100	100
<i>Երթուղիության միջոցը դպրոցական հաստատություն հասնելու համար</i>						
Մեքենա	4.3	2.1	2.3	2.9	3.3	2.9
Ավտոբուս	4.2	2.5	4.3	4.7	3.3	3.8
Տարսի	-	0.0	0.0	0.0	-	0.0
Ոտքով	91.5	95.4	93.4	92.4	93.4	93.3
Ընդամենը	100	100	100	100	100	100

Աղբյուրը. *SSYULZ 2011թ.*

16-20 տարեկան ինչպես տղաների, այնպես էլ աղջիկների կարծիքով, կրթությունը չշարունակելու հիմնական պատճառը հանդիսանում է միջնակարգ դպրոցի ավարտը (համապատասխան 65% և 60 %): Միևնույն ժամանակ տղաների 4.4%-ը , իսկ աղջիկների 2.1%-ը նշել է, որ կրթությունը թանկ է: Ինչպես տղաների, այնպես էլ աղջիկների կարծիքով, բոլոր քվինտիլներում այլ պատճառներից առավել կարևոր հանգամանք է կրթության թանկ լինելը: Ըստ քվինտիլային խմբերի տվյալները բերված են Աղյուսակ 9.4-ում:

Աղյուսակ 9.4. Հայաստան. 16-20 տարեկան անձանց կրթությունը չշարունակելու պատճառներն ըստ սեռի, 2011թ.

(տոկոսներով)

	Քվինտիլներ					Ընդամենը
	1-ին	2-րդ	3-րդ	4-րդ	5-րդ	
Տղաներ						
Հիվանդությունը	8.2	3.1	-	0.2	-	3.3
Թանկ է	3.5	3.3	10.4	1.1	5.0	4.4
Չեմ ուզում սովորել	-	0.1	-	-	5.9	0.7
Ժամանակավորապես չեմ հաճախում, բայց կշարունակեմ	-	-	-	0.1	-	0.0
Ընտանեկան պատճառներ	-	2.7	-	3.7	-	1.2
Ավարտել եմ հիմնական դպրոցը (9-րդ դաս.)	22.4	17.7	15.6	3.1	25.0	17.1
Ավարտել եմ միջնակարգ դպրոցը (12-րդ դաս.)	57.4	61.5	54.0	80.4	43.2	60.1

	Քվինտիլներ					Ընդամենը
	1-ին	2-րդ	3-րդ	4-րդ	5-րդ	
Ավարտել են կրթությունս	8.4	10.3	20.0	11.4	20.9	12.8
Այլ	0.1	1.3	-	-	-	0.4
Ընդամենը	100	100	100	100	100	100
Աղջիկներ						
Հիվանդությունը	-	0.5	1.3	-	7.4	1.1
Թանկ է	0.7	3.6	0.8	2.5	3.3	2.1
Ժամանակավորապես չեմ հաճախում, բայց կշարունակեմ	-	-	2.8	1.0	4.6	1.2
Ավարտել են հիմնական դպրոցը (9-րդ դաս.)	10.8	0.1	6.5	12.0	3.6	6.5
Ավարտել են միջնակարգ դպրոցը (12-րդ դաս.)	66.3	68.4	71.5	64.3	38.9	65.1
Ավարտել են կրթությունս	22.2	25.1	17.1	17.4	42.2	22.8
Այլ	-	2.3	-	2.8	-	1.2
Ընդամենը	100	100	100	100	100	100

Աղբյուրը. SS4UL2 2011թ.

Ըստ տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի (կենսապայմանների) ամբողջացված հետազոտության արդյունքների բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում սովորողների 81%-ը ոչ աղքատ տնային տնտեսություններից են, 17%-ը աղքատ տնային տնտեսություններից և 2%-ը ծայրահեղ աղքատ տնային տնտեսություններից:

9.2. Դասընթացներ կրթական հաստատություններ չհաճախող անձանց համար (14 և բարձր տարեկանների համար)

2011թ.-ի տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի (կենսապայմանների) ամբողջացված հետազոտության տվյալները վկայում են, որ 14 և բարձր տարիքի կրթական հաստատություններ չհաճախող անձանցից միայն 0.7%-ը հետազոտությանը նախորդող 12 ամիսների ընթացքում հաճախել են որևէ դասընթացների: Դասընթացներն ըստ տևողության բաշխվել են հետևյալ կերպ. 1 ամսից ավել՝ 39.3%, մինչև 2 շաբաթ՝ 37.8% , մինչև 1 ամիս՝ 19.2%, 1 ամիս՝ 3.7%: Դասընթացների համար վճարել է հիմնականում պետությունը/համայնքը 50.7%: Դասընթացների հիմնական նպատակն է ուսուցում՝ 43.8%, վերաորակաորում՝ 28.9%, որակավորման բարձրացում՝ 27.3%: Ավելի հաճախ բնակչությունը հաճախել է դասընթացների ըստ հետևյալ առարկաների. համակարգիչ՝ 17.8%, արհեստ՝ 9.7%, օտար լեզու՝ 8.2%: Տնային տնտեսության միջին ծախսը ամսական մեկ դասընթացի հաշվով կազմել է մոտ 17 հազար, իսկ առավելագույն վճարը՝ 50 հազար դրամ:

Գլուխ 10. Սոցիալական տրանսֆերտները Հայաստանում և դրանց ներգործությունն աղքատության կրճատման գործում

10.1 Սոցիալական տրանսֆերտների համակարգը Հայաստանում

Սոցիալական տրանսֆերտները ներառում են կենսաթոշակները և դրամական սոցիալական աջակցությունը: Կենսաթոշակները եկամտի կարևոր աղբյուր են բնակչության համար, հատկապես կենսաթոշակառուների համար այն շատ դեպքերում եկամտի միակ աղբյուրն է, ուստի կենսաթոշակի չափը պայմանավորում է այդ խմբի բնակչության բարեկեցության աստիճանը (Հավելված 4-ի Աղյուսակ A10.1-ը ներկայացնում է Հայաստանում կենսաթոշակառուների թվաքանակն ըստ կենսաթոշակի տեսակների): Իսկ դրամական սոցիալական աջակցության ոլորտում Հայաստանի Հանրապետությունում գործող ամենամեծ ծրագիրն ընտանեկան նպաստի ծրագիրն է: Այն ամենամեծն է բնակչության ընդգրկվածության, ինչպես նաև ՀՀ պետական բյուջեում այդ նպատակի համար նախատեսված ֆինանսական միջոցների առումով: Ծրագրի հասցեականությունը տարեց տարի բարելավվում է և ըստ միջազգային փորձագետների գնահատման, այն համարվում է լավագույններից մեկը տարածաշրջանում:

10.2 Աղքատության մակարդակի կրճատման վրա սոցիալական տրանսֆերտների ազդեցության գնահատումը

Թեև սոցիալական տրանսֆերտներին ուղղված համախմբված բյուջեի ծախսերը տարեց տարի ավելանում են, դրանք շարունակում են ՀՆԱ-ի նկատմամբ մնալ բավական սահմանափակ մակարդակում (2011թ. 6.8%): Այդուհանդերձ սոցիալական տրանսֆերտները զգալիորեն նպաստում են աղքատության մակարդակի կրճատմանը: Ամբողջ բնակչության հաշվով, եթե դադարեցվի սոցիալական տրանսֆերտների վճարումը, իսկ տնային տնտեսությունները՝ բավարար ռեսուրսների բացակայությամբ պայմանավորված, չկարողանան փոխհատուցել այդ կորուստը, ապա աղքատության մակարդակը զգալիորեն կաճի. աղքատության ընդհանուր մակարդակը կավելանա 18.2 տոկոսային կետով կամ 51%-ով (35.0%-ից՝ 53.2%), աղքատությունը նաև էապես կխորանա և կսրվի: Իրավիճակն ավելի կսրվի հատկապես սոցիալական տրանսֆերտներ ստացող բնակչության համար:

Կենսաթոշակները, որպես սոցիալական տրանսֆերտների առավել մեծ բաղադրիչ, առավել մեծ ներգործություն ունեն աղքատության հաղթահարման գործում, քան դրամական սոցիալական աջակցությունը: Սակայն փոքր չէ նաև դրամական սոցիալական աջակցության, մասնավորապես, ընտանեկան նպաստի դերը: Չնայած ընտանեկան նպաստի համակարգում ընդգրկվածությունը սահմանափակ է, այն բավական բարձր հասցեականություն ունի, քանզի բոլոր նպաստառուների 76.1%-ը, որոնք ստանում են ծրագրին հատկացված ֆինանսական միջոցների նույն 74.5%-ը գտնվում են սպառման բաշխվածության ամենաստորին երկու քվինտիլներում: Թեև ընտանեկան նպաստի համակարգում ընդգրկվածությունը լավ արդյունք ունի, այդուհանդերձ, ծրագրի հասցեականության բարելավման

անհրաժեշտությունը դեռ առկա է, քանզի ամենաաղքատ 20% բնակչության 40%-ը դուրս է մնում դրամական աջակցության ծրագրերից:

Մեթոդաբանությունը

Սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի ներգործությունը երկրում աղքատության մակարդակի փոփոխության վրա գնահատվում է տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտության միջոցով: Վերլուծությունը ներառում է սոցիալական պաշտպանության երկու հիմնական ծրագրեր՝ կենսաթոշակները և պետական դրամական աջակցությունը, որտեղ ներառվել են բոլոր տեսակի սոցիալական դրամական աջակցությունները: Բացառությամբ ընտանեկան նպաստի (ԸՆ), բոլոր այլ տեսակի պետական նպաստները հատկացվում են բնակչության շատ նեղ խմբերի, որի արդյունքում նման նպաստառուները շատ փոքր մաս են կազմում SSԿԱՀ-ում և չեն բավարարում վիճակագրականորեն նշանակալի եզրահանգումներ կատարելու համար:

Սոցիալական տրանսֆերտների (կենսաթոշակների և պետական դրամական աջակցության) ներգործությունն աղքատության մակարդակի վրա գնահատելու համար կիրառվել է հետևյալ մոտեցումը. հետազոտությամբ դիտարկված աղքատության մակարդակի արդյունքները (<<հետտրանսֆերտային մակարդակ>>) համեմատվել են այն արդյունքների հետ, որոնք կստացվեին, եթե այդ տրանսֆերտները չվճարվեին (<<նախատրանսֆերտային մակարդակ>>): Գնահատման մեթոդաբանությունն այսպիսին է. տնային տնտեսությունների համար հաշվարկվել է <<նախատրանսֆերտային>> սպառման ագրեգատը՝ տնային տնտեսությունների համար հաշվարկված ընդհանուր սպառման ագրեգատից հանելով սոցիալական տրանսֆերտների գումարը (կենսաթոշակների գումարը, դրամական սոցիալական աջակցության գումարը կամ երկուսը միասին), ելնելով այն ենթավարկածից, որ սոցիալական տրանսֆերտների ամբողջ գումարը սպառվում է տնային տնտեսության կողմից (իրավիճակ, որը շատ բնորոշ է Հայաստանի նման զարգացող երկրներին): Այդպիսով, <<նախատրանսֆերտային>> և <<հետտրանսֆերտային>> աղքատության մակարդակների տարբերությունն իրենից ներկայացնում է աղքատության մակարդակի փոփոխության վրա սոցիալական տրանսֆերտների ներգործության գնահատականը: Այս մեթոդաբանությունը հատկապես կարևորվում է սոցիալական աջակցության հասցեակա- նության բարելավման տեսանկյունից: Սոցիալական աջակցության համար նպատակային բնակչությունը <<նախատրանսֆերտային>> աղքատներն են, քանզի սոցիալական աջակցություն ստանալուց հետո աղքատ բնակչության մի որոշ խումբ անցնում է աղքատության շեմը, ուստի <<հետտրանսֆերտային>> բնակչության, որպես նպատակային խմբի դիտարկում, կարող է իր մեջ բավական մեծ անճշտություն պարունակել:

Կենսաթոշակների ներգործությունն աղքատության մակարդակի վրա գնահատվել է համեմատելով <<նախատրանսֆերտային>> աղքատության մակարդակը, կենսաթոշակները

ստանալուց հետո աղքատության մակարդակի հետ, այսինքն <<հետկենսաթոշակային>>, բայց առանց <<նախասոցիալական աջակցության>>, աղքատության մակարդակի հետ¹:

10.3. Ինչպիսի՞ն է Հայաստանում սոցիալական տրանսֆերտների ներգործությունն աղքատության մակարդակի վրա:

Սոցիալական նպաստների և կենսաթոշակների համար ՀՀ պետական բյուջեից Հայաստանում 2011թ.-ին հատկացվել է 256.4 մլրդ դրամ կամ ՀՆԱ-ի 6.8%-ը (2008թ.-ի՝ 207.9 մլրդ դրամի կամ ՀՆԱ-ի 5.7 %-ի, 2009թ.-ի՝ 240.2 կամ 5.8%-ի և 2010թ.-ի՝ 244.0 կամ 7.1%-ի համեմատ): Ամենամեծ սոցիալական տրանսֆերտները՝ կենսաթոշակներն են, որոնք ներառում են տարիքային, զինվորական և սոցիալական կենսաթոշակները:

2011թ.-ին սոցիալական տրանսֆերտները կազմել են Հայաստանի տնային տնտեսությունների մեկ շնչի հաշվով ամսական ամբողջական եկամտի 17.5%-ը՝ պահպանելով նախորդ տարիներից ավելի բարձր մակարդակ (16.5%՝ 2008թ.-ին և 2010թ.-ին՝ 17.1%) (Աղյուսակ 7.1): Ամենաստորին քվինտիլում սոցիալական տրանսֆերտները կազմել են տնային տնտեսությունների միջին ամսական եկամտի 20.9%-ը, մինչդեռ սպառման վերին քվինտիլում գտնվող տնային տնտեսությունների համար դրանք կազմել են միայն 11.2% (Հավելված 2, Աղյուսակ A.3.10): Ըստ բնակավայրերի դիտարկելիս՝ սոցիալական տրանսֆերտները եկամտի կարևոր աղբյուր են եղել հիմնականում գյուղաբնակների համար. այն կազմում է միջին ամսական եկամտի 14.5%-ը, իսկ Երևանից դուրս քաղաքաբնակ տնային տնտեսությունների համար՝ 17.1%-ը: Երևանաբնակների համար սոցիալական տրանսֆերտները կազմել են միջին ամսական եկամտի 15.1%-ը (Հավելված 2, Աղյուսակ A.3.10):

Ըստ ՏՏԿԱՀ, 2011թ.-ին ԸՆ-ը, որպես եկամտի աղբյուր, նշել են տնային տնտեսությունների 10.2%-ը, կենսաթոշակները՝ 53.3%-ը և գործազրկության նպաստը՝ 1.2%-ը, երեխայի ծննդյան և խնամքի հետ կապված նպաստները՝ 1.1%-ը և այլ նպաստները՝ ներառյալ արտոնությունները՝ 3.2%-ը (Աղյուսակ 10.1):

¹ Հետազոտությամբ ստացված արդյունքները որոշակի վիճակագրական սխալով (շեղմամբ) են ներկայացնում ՀՀ բնակչության պատկերը: Նման վիճակագրական սխալ պարունակում են նաև նախատրանսֆերտային և հետտրանսֆերտային աղքատության մակարդակները: Սոցիալական տրանսֆերտների ներգործությունն աղքատության մակարդակի վրա ունի վիճակագրական նշանակություն, եթե նախատրանսֆերտային և հետ-տրանսֆերտային աղքատության միջին մակարդակների վստահության միջակայքերը չեն համընկնում:

**Աղյուսակ 10.1. Հայաստան. Սոցիալական տրանսֆերտները որպես եկամտի աղբյուր
նշած տնային տնտեսությունների մասնաբաժինը 2008-2011թթ. -ին**

(տոկոսներով)

	2008թ.	2009թ.	2010թ.	2011թ.
Կենսաթոշակ	50.5	51.9	52.5	53.3
Ընտանեկան նպաստ	15.3	12.2	13.4	10.2
Գործազրկության նպաստ	0.6	1.1	1.3	1.2
Երեխայի ծննդյան և խնամքի նպաստ	0.5	0.7	1.1	1.1
Այլ նպաստներ	3.7	4.2	3.1	3.2

Աղբյուրը. 2008-2011թթ., SSYԱՀ

2011թ.-ի հետազոտությամբ ստացված արդյունքների հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ թեև սոցիալական տրանսֆերտները ՀՆԱ-ի նկատմամբ փոքր գումար են կազմում, դրանք շարունակում են կարևոր գործիք լինել աղքատության հաղթահարմանն ուղղված քաղաքականության համար: Եթե դադարեցվի սոցիալական տրանսֆերտների (կենսաթոշակներ և դրամական սոցիալական աջակցություն) վճարումը, իսկ աղքատ բնակչությունը չկարողանա այլ աղբյուրների հաշվին փոխհատուցել այդ կորուստը, ապա աղքատության և ծայրահեղ աղքատության մակարդակները զգալիորեն կաճեն (Աղյուսակ 10.2): Աղքատության մակարդակը 35.0%-ից կբարձրանա 53.2%-ի, աղքատներն ավելի կաղքատանան, քանզի աղքատության խորությունն՝ աղքատության գծի նկատմամբ նրանց միջին սպառման պակասուրդը՝ 7.9%-ից կկազմի 21.2%, իսկ աղքատությունն ավելի կսրվի՝ աղքատության սրության համաթիվը 2.4%-ից կհասնի 12.9%-ի: Նման անբարենպաստ ազդեցությունն առավել նկատելի կլինի ծայրահեղ աղքատ բնակչության համար: Եթե դադարեցվի սոցիալական տրանսֆերտների (կենսաթոշակներ և դրամական սոցիալական աջակցություն) վճարումը, իսկ ծայրահեղ աղքատ բնակչությունը չկարողանա այլ աղբյուրների հաշվին փոխհատուցել այդ կորուստը, ապա ծայրահեղ աղքատության մակարդակը 3.7%-ից կբարձրանա 22.2%-ի, ծայրահեղ աղքատներն ավելի կաղքատանան, քանզի աղքատության խորությունը՝ ծայրահեղ աղքատության գծի նկատմամբ նրանց միջին սպառման պակասուրդը՝ 0.5%-ից կկազմի 9.4%, իսկ ծայրահեղ աղքատությունն ավելի կսրվի՝ 0.1%-ից կհասնի 8.0%-ի:

**Աղյուսակ 10.2. Հայաստան. Սոցիալական տրանսֆերտների ներգործությունն
աղքատության մեղմացման վրա, 2011թ.**

(տոկոսներով)

	Աղքատներ			Ծայրահեղ աղքատներ		
	Աղքատության մակարդակ	Աղքատության խորություն	Աղքատության սրություն	Աղքատության մակարդակ	Աղքատության խորություն	Աղքատության սրություն
Հետտրանսֆերտային մակարդակ (հետ կ/թոշակային և հետ սոցիալական աջակցություն)	35.0	7.9	2.4	3.7	0.5	0.1
Նախատրանսֆերտային մակարդակ (նախա կ/թոշակային և նախասոցիալական աջակցություն)	53.2	21.2	12.9	22.2	9.4	8.0
Նախքան կենսաթոշակների վճարումը (նախակ/թոշակային և հետսոցիալական աջակցություն)	51.2	19.2	11.0	19.4	7.6	6.4
Նախքան ընդամենը սոցիալական աջակցության վճարումը (նախա ԸՆ և այլ սոց աջակցություն, հետ կ/թոշակային)	37.5	9.6	3.5	6.8	1.3	0.5
Նախքան ԸՆ վճարումը (նախա ԸՆ; հետկ/թոշակային և այլ սոց աջակցություն)	36.8	9.3	3.4	6.5	1.2	0.4

Աղբյուրը. *SSYUL 2011թ.*

Կենսաթոշակները, որպես առավել մեծ սոցիալական տրանսֆերտներ, աղքատության հաղթահարման իմաստով ավելի զգալի դեր ունեն: Այդուհանդերձ, քիչ չէ սոցիալական աջակցության, մասնավորապես ընտանեկան նպաստի ներգործությունը: Օրինակ, եթե դադարեցվի միայն ընտանեկան նպաստի վճարումը, ապա ծայրահեղ աղքատությունը կաճի 2.8%-ային կետով (3.7%-ից՝ 6.5%-ի), իսկ աղքատության մակարդակը կավելանա 1.8%-ային կետով (35.0%-ից՝ 36.8%-ի). աղքատությունը կխորանա ու կսրվի, համապատասխանաբար՝ 1.4 և 1.0%-ային կետով, իսկ ծայրահեղ աղքատության խորությունն ու սրությունը կավելանա 0.7 և 0.3%-ային կետով, (Աղյուսակ 10.2): Այս ցուցանիշները վկայում են, որ ընտանեկան նպաստները հատկապես մեծ ազդեցություն ունեն ծայրահեղ աղքատության վրա: Աղքատության մակարդակի վրա սոցիալական տրանսֆերտների ներգործության դիտարկումը 2010-2011թթ.-ի ընթացքում, ցույց է տալիս սոցիալական տրանսֆերտների կենսական կարևորությունը: 2010թ.-ին սոցիալական տրանսֆերտների չվճարման դեպքում աղքատությունը կավելանար 51.4%-ով կամ 18.4%-ային կետով, իսկ 2011թ.-ին՝ 52.0%-ով կամ 18.2%-ային կետով (Աղյուսակ 10.3): Նշանակալի է ընտանեկան նպաստի կարևորությունը ծայրահեղ աղքատ ընտանիքների համար. եթե ընտանեկան նպաստը չվճարվեր 2010թ.-ին, ապա ծայրահեղ աղքատության մակարդակը

կավելանար 7 անգամ, այն դեպքում, երբ 2011թ.-ին ընտանեկան նպաստի չվճարման դեպքում ծայրահեղ աղքատությունը կավելանար 6 անգամ:

Աղյուսակ 10.3. Հայաստան. Սոցիալական տրանսֆերտների ներգործությունն աղքատության մեղմացման վրա, 2010-2011թթ.

(տոկոսներով)

	Աղքատության մակարդակ		այդ թվում՝ ծայրահեղ աղքատություն	
	2010թ	2011թ	2010թ	2011թ
Հետտրանսֆերտային մակարդակ (հետ կ/թոշակային և հետ սոցիալական աջակցություն)	35.8	35.0	3.0	3.7
Նախատրանսֆերտային մակարդակ (նախա կ/թոշակային և նախասոցիալական աջակցություն)	54.2	53.2	20.9	22.2
Նախքան կենսաթոշակների վճարումը(նախակ/թոշակային և հետսոցիալական աջակցություն)	51.9	51.2	17.3	19.4
Նախքան ընդամենը սոցիալական աջակցության վճարումը (նախա ԸՆ և այլ սոց աջակցություն, հետ կ/թոշակային)	39.4	37.5	6.8	6.8
Նախքան ԸՆ վճարումը (նախա ԸՆ; հետկ/թոշակային և այլ սոց. աջակցություն)	38.8	36.8	6.5	6.5

Աղբյուրը. 2010-2011թթ., SSԿԱՀ

Աղյուսակ 10.4-ում ներկայացված են աղքատության նախա և հետ տրանսֆերտային մակարդակները միայն այն տնային տնտեսությունների համար, որոնք ստանում են այդ սոցիալական տրանսֆերտները: Սոցիալական տրանսֆերտների չվճարման դեպքում էապես կոժվարանա նման տնային տնտեսությունների ապրուստը: Ակնհայտ է, որ պատկերն այս դեպքում շատ ավելի ծանր կլինի, քան նախորդ աղյուսակի միջոցով՝ ողջ բնակչության կտրվածքով, գնահատված սոցիալական տրանսֆերտների չվճարման ազդեցությունը: Եթե չվճարվեն կենսաթոշակները, իսկ կենսաթոշակառու բնակչությունը չկարողանա փոխհատուցել այդ կորուստն այլ աղբյուրների հաշվին, ապա աղքատության մակարդակը կենսաթոշակառուների շրջանում էապես կավելանա՝ 37.8%-ից, կազմելով 68.2%, իսկ ծայրահեղ աղքատների տեսակարար կշիռը կենսաթոշակառուների շրջանում կավելանա 4.1%-ից մինչ 33.5%: Աղքատության մակարդակն ընտանեկան նպաստ ստացող տնային տնտեսությունների շրջանում շատ ավելի բարձր է միջին մակարդակից, անգամ ԸՆ ստանալուց հետո՝ աղքատության 35.0% միջին մակարդակի համեմատ, այն կազմում է 56.7%: Նման տնային տնտեսությունների շրջանում ԸՆ-ի դադարեցումը կհանգեցնի աղքատության մակարդակի կտրուկ աճի՝ 56.7%-ից 74.8%-ի, իսկ ծայրահեղ աղքատ բնակչության մասնաբաժինը՝ 7.3%-ից կհասնի 34.4%-ի:

Աղյուսակ 10.4. Հայաստան. Կենսաթոշակ և /կամ սոցիալական աջակցություն ստացող տնային տնտեսությունների աղքատության մակարդակի վրա սոցիալական տրանսֆերտների ներգործությունը, 2011թ.

(տոկոսներով)

	Ծայրահեղ աղքատներ	Աղքատներ	Աղքատության խորություն (P1/P0)	Աղքատության սրություն
<i>Կենսաթոշակ ստացող տնային տնտեսություններ</i>				
Կենսաթոշակ ստանալուց հետո	4.1	37.8	8.5	2.6
Մինչև կենսաթոշակ ստանալը	33.5	68.2	29.7	18.7
<i>Սոցիալական աջակցություն ստացող տնային տնտեսություններ</i>				
Սոց աջակցություն ստանալուց հետո	5.4	47.9	11.7	3.7
Մինչև սոց.աջակցություն ստանալը	26.0	64.6	23.2	10.8
<i>ԸՆ ստացող տնային տնտեսություններ</i>				
ԸՆ ստանալուց հետո	7.3	56.7	14.4	4.6
Մինչև ԸՆ ստանալը	34.4	74.8	28.8	13.7

Աղբյուրը. SSՀԱՀ 2011թ.

Նշում. Աղքատության խորությունը (P1/P0) ցույց է տալիս աղքատ կամ ծայրահեղ աղքատ բնակչության սպառման պակասությունը աղքատության ընդհանուր կամ պարենային զծի նկատմամբ:

Եթե դադարեցվի դրամական աջակցությունը, ապա դա ոչ միայն կավելացնի աղքատության զծից ցած գտնվողների թվաքանակը, այլև կհանգեցնի աղքատության խորության ու սրության աստղագման: Այսպիսով, սոցիալական տրանսֆերտներն էական ազդեցություն ունեն նպաստառու տնային տնտեսությունների աղքատության մակարդակի կրճատման վրա, թեև ոչ բոլոր նպաստառուներն են կարողանում հաղթահարել աղքատության բեռը դրամական աջակցություն ստանալուց հետո, նրանց շրջանում էապես կրճատվում է թե՛ աղքատության խորությունը, և թե՛ աղքատության սրությունը:

Մարգային կտրվածքով աղքատության մակարդակի նվազեցման վրա ընտանեկան նպաստի ազդեցությունը դիտարկելիս նույնպես ընդգծվում է ընտանեկան նպաստի կարևորությունը, հատկապես ծայրահեղ աղքատ բնակչության համար: Ընտանեկան նպաստի ազդեցությունը ծայրահեղ աղքատության մակարդակի նվազեցման վրա շարունակում է զգալի մնալ ք.Երևանում և բոլոր մարզերում: Եթե չվճարվի ընտանեկան նպաստը և բնակչությունն այլ միջոցների հաշվին չկարողանա լրացնել այդ բացը, ապա ծայրահեղ աղքատության մակարդակը կաճի 0.7-5.3%-ային կետով: Ընտանեկան նպաստը շատ կենսական է ՀՀ Սյունիքի, Գեղարքունիքի, Արարատի, Լոռու, Տավուշի մարզերի ծայրահեղ աղքատ բնակչության համար, քանզի ընտանեկան նպաստի չվճարման դեպքում ծայրահեղ աղքատ բնակչության տեսակարար կշիռը կավելանա 2.1-3.9 անգամ:

Ընտանեկան նպաստի չվճարումը կհանգեցնի Սյունիքի մարզում աղքատության ընդհանուր մակարդակի աճին՝ 12%-ով, Կոտայքի մարզում՝ 8%-ով, Վայոց Ձորի մարզում՝ 8%-ով, Տավուշի մարզում 7%-ով, Գեղարքունիքի մարզում՝ 6%-ով (Աղյուսակ 10.5):

Աղյուսակ 10.5 Հայաստան. Ընտանեկան նպաստի ներգործությունն աղքատության մակարդակի վրա՝ ըստ մարզերի, 2011թ.

(տոկոսներով)

	Հետտրանսֆերտային մակարդակ (վճարվել են կենսաթոշակները և սոցիալական աջակցությունը)		Նախքան ԸՆ վճարումը (նախա ԸՆ; հետկենսաթոշակային և այլ սոց աջակցություն)		ԸՆ չվճարման ազդեցությունը, փոփոխությունը, տոկոսային կետ	
	Ծայրահեղ աղքատության մակարդակ	Աղքատության մակարդակ	Ծայրահեղ աղքատության մակարդակ	Աղքատության մակարդակ	Ծայրահեղ աղքատություն	Աղքատություն
Երևան	2.7	27.5	4.2	28.1	1.5	0.6
Արագածոտն	1.1	20.7	1.8	21.5	0.7	0.8
Արարատ	2.5	39.3	5.7	40.4	3.2	1.1
Արմավիր	5.6	37.0	7.1	39.2	1.5	2.2
Գեղարքունիք	1.5	37.0	4.8	39.4	3.3	2.4
Լոռի	4.7	45.4	10.0	48.0	5.3	2.6
Կոտայք	7.1	45.5	12.2	49.3	5.1	3.8
Շիրակ	7.0	47.7	11.2	50.7	4.2	3
Սյունիք	1.1	26.8	4.3	30.1	3.2	3.3
Վայոց Ձոր	1.5	29.9	2.8	32.3	1.3	2.4
Տավուշ	2.0	26.7	4.1	28.5	2.1	1.8
Ընդամենը	3.7	35.0	6.5	36.8	2.8	1.8

Աղբյուրը. SS4U2 2011թ.

10.4. Սոցիալական տրանսֆերտների արդյունավետությունը

Ովքե՞ր են ստանում սոցիալական տրանսֆերտներ: Տնային տնտեսությունների հետազոտության տվյալների հիման վրա սոցիալական տրանսֆերտների արդյունավետությունը գնահատելու համար դիտարկվել է <<նախատրանսֆերտային>> աղքատ, ծայրահեղ աղքատ, ինչպես նաև ոչ աղքատ բնակչության ընդգրկվածությունը սոցիալական աջակցության ծրագրերում: Որքան բարձր է աղքատ և ծայրահեղ աղքատ բնակչության, և ցածր՝ ոչ աղքատ բնակչության ընդգրկվածությունը, այնքան արդյունավետ է սոցիալական աջակցությունը, այնքան բարձր է հասցեականությունն ուղղված առավել կարիքավորներին:

Երբ դիտարկվում է ընտանեկան նպաստի համակարգն, ապա արդյունքները ցույց են տալիս, որ ծայրահեղ աղքատների ընդգրկվածությունն ԸՆ համակարգում 2008թ.-ի 77.5%-ի համեմատ 2011թ.-ին ընտանեկան նպաստ են ստացել <<մինչև ԸՆ>> ծայրահեղ աղքատների միայն 54.3%-ը (Աղյուսակ 10.6): Միննույն ժամանակ, 2011թ.-ին ընտանեկան նպաստ ստանում էր <<մինչև ԸՆ>> ոչ աղքատների 4.1%-ը, ինչը նվազել է համեմատվող ժամանակահատվածի նկատմամբ (2008թ.-ին՝ 7.4%):

Հարկ է նշել, որ կենսաթոշակները, ի տարբերություն ընտանեկան նպաստի, վճարվում են բոլոր կենսաթոշակ ստանալու իրավունք ունեցողներին՝ առանց աղքատության մակարդակը հաշվի առնելու: Ուստի ընդգրկվածության խնդիր այս

բնագավառում չկա: Իսկ ընտանեկան նպաստի ծրագրում աղքատների և ոչ աղքատների ընդգրկվածությունը վկայում է ծրագրի ներառման ցածր, բայց բացառման բարձր սխալների մասին. այսինքն, բավական արդյունավետ գործող սամանափակումների և որոշակի մոտեցումներով հաշվարկվող գործակիցների կիրառման արդյունքում, սահմանափակվում (բացառվում) է ոչ աղքատների ներգրավվածությունը համակարգ (ծրագրից օգտվում է ոչ աղքատների միայն մեկ քսաներորդը), բայց նույն այդ սահմանափակումների և գործակիցների կիրառումը սահմանափակում է նաև աղքատների մուտքը :

**Աղյուսակ 10.6. Հայաստան. Ուլքե՞ր են ստացել սոցիալական տրանսֆերտներ
2008-2011թթ.-ին**

(տոկոսներով)

	Մինչև սոցիալական աջակցություն ստանալը		Մինչև ընտանեկան նպաստ ստանալը		Մինչև կենսաթոշակ ստանալը	
“Նախատրանսֆերտային” բնակչության ընդգրկվածությունը կենսաթոշակային և սոցիալական աջակցության ծրագրերում						
	2008	2011	2008	2011	2008	2011
Աղքատներ	37.6	26.2	33.8	20.8	70.9	71.0
Ծայրահեղ աղքատներ	79.3	57.9	77.5	54.3	95.4	92.2
Ոչ աղքատներ	11.2	8.6	7.4	4.1	36.5	34.8

Աղբյուրը. 2008-2011թթ., SSԿԱՀ

Նշում. աղքատների և ծայրահեղ աղքատների ընդգրկվածությունն ավելի բարձր է, քան ոչ աղքատների ընդգրկվածությունը:

Սոցիալական տրանսֆերտները և անհավասարությունը. SSԿԱՀ գնահատականները ցույց են տալիս, որ սոցիալական տրանսֆերտները նպաստում են նաև սպառման բաշխվածության միջև անհավասարության նվազեցմանը: Սպառման ագրեգատի բաշխվածության նախատրանսֆերտային Ջինիի գործակիցը նվազում է 0.357-ից՝ կազմելով 0.280, երբ սպառման ագրեգատին ավելացվում են կենսաթոշակները, իսկ բոլոր սոցիալական տրանսֆերտների ավելացմամբ՝ սպառման անհավասարությունը կրճատվում է մինչ 0.267 (Աղյուսակ 10.7):

Աղյուսակ 10.7. Հայաստան. Սոցիալական տրանսֆերտների ներգործությունը սպառման ագրեգատի բաշխվածության անհավասարության վրա (սպառման ագրեգատի Ջինիի գործակիցները) 2008-2011թթ.-ին

	2008թ.	2009թ.	2010թ.	2011թ.
Նախատրանսֆերտային (մինչև կենսաթոշակի և սոց աջակցության գումարներ ստանալը)	0.316	0.346	0.359	0.357
Մինչև սոցիալական աջակցություն ստանալը (ավելացել է կենսաթոշակների գումարը՝ առանց սոցիալական աջակցության)	0.258	0.272	0.282	0.280
Հետտրանսֆերտային (ամբողջ սոցիալական տրանսֆերտների գումարը ստանալուց հետո)	0.242	0.257	0.265	0.267

Աղբյուրը. SSԿԱՀ 2008--2011թթ

10.5. Աղքատության ընտանեկան նպաստներ

2011թ.-ի տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտության գնահատականների համաձայն, ՀՀ տնային տնտեսությունների 12.2%-ը դիմել է ԸՆ համակարգին, այդ թվում 9.4%-ը գնահատվել է անապահով և ձեռք է բերել ընտանեկան նպաստ ստանալու իրավունք, 2.4%-ը հաշվառվել է ԸՆ համակարգում, սակայն նպաստ չի ստացել և 0.4%-ը հաշվառված է և ստանում է հրատապ օգնություն: ԸՆ համակարգին ընդհանրապես չի դիմել տնային տնտեսությունների գերակշիռ մասը՝ 85.4%-ը, որպես հիմնական պատճառներ հնչեցվել են «անհույս են որևէ օգնություն ստանալու»>> 49.0%-ը կամ իրենց ապահովված են համարել՝ 22.2%-ը:

Դիտարկվող ժամանակաշրջանի ընթացքում տարեցտարի նվազել է համակարգին դիմող տնային տնտեսությունների համամասնությունը (2004թ.-ին ԸՆ համակարգին դիմել էր տնային տնտեսությունների 29.9%-ը, 2007թ.-ին՝ 21.8%-ը, 2008թ.-ին՝ 18.4%-ը, 2009թ. 15.7%-ը, 2010թ. 14.6%-ը, իսկ 2011թ.-ին՝ 12.2%-ը): Դիմողների շրջանում նպաստի իրավունք ստացողների մասնաբաժինը փոխվել է հետևյալ կերպ՝ 2004թ.-ին նպաստի իրավունք է ստացել համակարգին դիմած տնային տնտեսությունների 60%-ը, 2007թ.-ին՝ 74%-ը, 2009թ.-ին՝ 74.3%-ը, 2010թ.-ին՝ 83.3%-ը, իսկ 2011թ.-ին՝ 77.2%-ը):

2011թ.-ին նպաստի իրավունքից զրկված տնային տնտեսությունների մոտ 97.1%-ը բանավոր կամ գրավոր տեղեկացվել է նպաստի դադարեցման/մերժման մասին, ընդ որում նպաստի դադարեցման/մերժման պատճառները հասկանալի են նրանցից 69%-ի համար: Մոտ ամեն երկրորդ տնային տնտեսություն (46.3%) միանշանակ փաստել է, որ հեշտ չի եղել հավաքել հաշվառման համար անհրաժեշտ բոլոր փաստաթղթերը:

Սպասարկող սոցիալական տեսուչի աշխատանքից բավարարված են՝ լիովին կամ որոշ չափով, հաշվառված տնային տնտեսությունների մոտ 92.7%-ը: Հաշվառվելուց հետո, ընտանիքում տեղի ունեցած փոփոխությունների մասին տեղեկացրել են սոցիալական ծառայությանը տնային տնտեսությունների միայն 40.7%-ը, քանի որ, տնային տնտեսությունների 54.3%-ի մոտ ընտանիքում ոչ մի փոփոխություն տեղի չի ունեցել՝ փոփոխությունների մասին ոչինչ չեն հայտնել:

Ընտանեկան նպաստի համակարգն արդարացի են համարել տնային տնտեսությունների միայն 28.4%-ը, տնային տնտեսությունների 38.8%-ը գտել է, որ համակարգն արդարացի չէ, իսկ 32.8%-ը՝ դժվարացել է որևէ կարծիք հայտնել:

Թե ընտանեկան նպաստի համակարգով օգնություն ստացող ընտանիքների, որ տոկոսն են կազմում իրական կարիքավորները, տնային տնտեսությունների մեծ մասը՝ 44.2%-ը դժվարացել է պատասխանել, մյուսների կարծիքը բաշխվել է հետևյալ կերպ՝ 13.3 %-ը կարծում է, որ կարիքավոր են նպաստառուներից զրեթե բոլորը, 9.7%-ը կարծում է, որ կարիքավոր են կեսից ավելին, 16.5%-ը կարծում է, որ կարիքավոր է կեսը, իսկ 9.7%-ի կարծիքով կարիքավոր է կեսից էլ քիչը, 6.6%-ը կարծում է, որ կարիքավոր է նպաստառուների շատ փոքր մասը: Հետազոտությանը նախորդող 12 ամիսների ընթացքում մարդասիրական օգնություն է ստացել տնային տնտեսությունների միայն 4.5%-ը:

Աղյուսակ 10.8-ը ներկայացնում է ՏՏԿԱՀ հիման վրա ԸՆ բյուջեի և ընտանեկան նպաստ ստացողների բաշխումն՝ ըստ «մինչև ԸՆ ստանալը» սպառման քվինտիլային խմբերի: Տվյալներն ակնհայտ ցույց են տալիս, որ նպաստառուների 76.1%-ը 2011թ. «մինչև ԸՆ» սպառման ամենաստորին քվինտիլներից են, որոնք ստանում են ԸՆ բյուջեի 74.5%-ը: ԸՆ միջոցների իրական «արտահոսքը» սպառման վերին քվինտիլների նպաստառուներին բաշխված միջոցներն են,՝ այսինքն, նպաստառուների այն 12.8%-ը, որոնց հատկացվել է միջոցների 13.6%-ը՝ կարիքավոր չեն: Այդուհանդերձ, ծրագրի հասցեականության բարելավման անհրաժեշտություն դեռ առկա է, քանզի ամենաաղքատ 20% բնակչության 40%-ը դուրս է մնում դրամական աջակցության ծրագրերից:

Աղյուսակ 10.8. Հայաստան. Ընտանեկան նպաստ և այլ սոցիալական աջակցություն ստացողների և վճարված գումարների բաշխումն ըստ «մինչև ԸՆ» սպառման քվինտիլների, 2011թ.

(տոկոսներով)

	Քվինտիլներ				
	Ստորին	2-րդ	3-րդ	4-րդ	Վերին
<i>Ընտանեկան նպաստ</i>					
Նպաստառուներ	60.1	16.0	11.1	7.9	4.9
Գումարներ	58.8	15.7	12.0	7.7	5.9
<i>Սոցիալական աջակցություն (ներառյալ ԸՆ)</i>					
Նպաստառուներ	24.2	20.6	19.6	18.6	17.1
Գումարներ	52.5	16.8	12.0	9.3	9.4

Աղբյուրը ՏՏԿԱՀ 2011թ.

Բնակչության ո՞ր խմբերն ունեն ավելի մեծ հավանականություն ընդգրկվելու կամ դուրս մնալու ԸՆ համակարգից: Համաձայն ՏՏԿԱՀ արդյունքների հիման վրա կատարված գնահատականների, աղքատության ռիսկը շարունակում է բարձր մնալ 4 և ավելի երեխաներ ունեցող և առանց աշխատող անդամի կամ առանց վարձու աշխատանքից ստացվող եկամտի տնային տնտեսություններում:

Աղքատության մակարդակը բարձր է նաև, ինչպես այն տնային տնտեսություններում, որոնք չունեն բացակա անդամներ, այնպես էլ գյուղաբնակ հողագուրկ տնային տնտեսություններում (Աղյուսակ 10.9):

Աղյուսակ 10.9. Հայաստան. Աղքատության մակարդակը և <<մինչև ԸՆ>> ընդգրկվածությունն ըստ տնային տնտեսությունների առանձին խմբերի, 2008 և 2011թթ.

(տոկոսներով)

Տնային տնտեսության տեսակը	Ծայրահեղ աղքատության մակարդակը		Աղքատության մակարդակը		Մինչև ԸՆ աղքատների ընդգրկվածությունը	
	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.
4 և ավելի երեխաներով տ/տ-ներ	23.1	22.6	56.7	74.6	76.7	79.8
Առանց աշխատող անդամի տ/տ- ներ	11.6	13.5	43.6	45.7	71.1	81.8
Առանց վարձու աշխատանքից ստացվող եկամտի տ/տ-ներ	8.3	8.6	37.6	41.3	69.4	77.8
Գյուղաբնակ հողագուրք տ/տ-ներ	4.0	7.3	28.3	36.5	65.8	79.4
Առանց բացակա անդամի տ/տ ներ	4.8	6.9	31.1	38.0	68.3	76.8

Աղբյուրը. *SSՀԱՀ 2008 և 2011թթ.*

Ընտանեկան նպաստ ստանալու հավանականությունը. Որոշակի տնային տնտեսության համար ընտանեկան նպաստ ստանալու հավանականությունը պայմանավորող որոշիչ գործոնների բացահայտման նպատակով գնահատվել են վիճակագրական մոդելի պարամետրերը (ռեգրեսիոն մոդելի արդյունքները ներկայացված են Հավելված 4-ի Աղյուսակ A10.2-ում): Դիտարկվել են ԸՆ ստանալու հավանականության վրա հավանական ազդեցություն ունեցող հետևյալ գործոնները՝ տնային տնտեսության բնութագրիչները, այն է՝ տնային տնտեսության չափը, բնակավայրը, տնային տնտեսության գլխավորի տարիքը, սեռը, կրթությունը, տնային տնտեսության տնտեսական նկարագիրը՝ տնային տնտեսության անդամների զբաղվածության կարգավիճակը և սպառումը մեկ չափահաս անդամի հաշվով, և տնային տնտեսության այլ բնութագրիչները՝ բնակարանային պայմանները (բնակարան, առանձնատուն, ժամանակավոր կացարան և այլն), սեփական մեքենայի և հողի առկայությունը¹: Պրոբիտ մոդելում այս գործոնները կիրառվել են որպես անկախ՝ բացատրող փոփոխականներ, իսկ սոցիալական աջակցություն ստանալը՝ կախյալ փոփոխական:

ԸՆ ստանալու առավել մեծ հավանականություն ունեն երեխաները՝ այլ տարիքային խմբերի համեմատ: Որքան մեծ է երեխաների մասնաբաժինը տնային տնտեսության կազմում, տնային տնտեսության չափը պահպանելով՝ անփոփոխ, այնքան մեծ է ԸՆ ստանալու տնային տնտեսության հավանականությունը՝ համեմատվող տարիքային խմբի (45-ից 60 տարեկան չափահաս անդամների մասնաբաժնի) նկատմամբ: Տնային

¹ Այս գործոնների մեծ մասը ներառված է նաև տնային տնտեսությունների անապահովության աստիճանի գնահատման բանաձևում:

տնտեսությունում 0-5, 6-14 և 15-18 տարեկան անդամների առկայությունը դրական է ազդում ընտանեկան նպաստ ստանալու հավանականության վրա (համապատասխանաբար 7.6, 6.9 և 6.4 տոկոսային կետով):

Եթե տնային տնտեսության գլխավորը կին է, ապա այլ հավասար պայմաններում տնային տնտեսության ԸՆ ստանալու հավանականությունն ավելի մեծ է (4.3 տոկոսային կետով)՝ տղամարդ գլխավոր ունեցող տնային տնտեսությունների համեմատ:

Եթե տնային տնտեսության գլխավորն ունի բարձրագույն կրթություն, ապա միջին հաշվով տարրական կրթություն ունեցող գլխավորով տնային տնտեսությունների համեմատ, ԸՆ ստանալու հավանականությունը շատ ավելի ցածր է:

Տնային տնտեսության գլխավորի զբաղվածության կարգավիճակը սերտորեն առնչվում է ԸՆ ստանալու հավանականության հետ: Եթե տնային տնտեսության գլխավորը գործազուրկ է, ապա բարձր է տնային տնտեսության ԸՆ ստանալու հավանականությունը (1.3 տոկոսային կետով) համեմատվող խմբի, այն է՝ աշխատող գլխավոր ունեցող տնային տնտեսության նկատմամբ:

ԸՆ ստանալու հավանականությունը պայմանավորող դիտարկված հաջորդ բնութագրիչը՝ սեփական մեքենայի առկայությունն է: Սեփական մեքենայի առկայությունը նվազեցնում է ԸՆ ստանալու հավանականությունը (4.6 տոկոսային կետով):

Տնային տնտեսության կողմից օգտագործվող հողատարածքը իջեցնում է ԸՆ ստանալու հավանականությունը (1.2 տոկոսային կետով):

Բացակա անդամ ունենալը բացասաբար է ազդում տնային տնտեսության ընտանեկան նպաստ ստանալու հավանականության վրա (2.1 տոկոսային կետով):

Անասնազլխաքանակ ունենալը նույնպես նվազեցնում է ԸՆ ստանալու հավանականությունը (0.4 տոկոսային կետով):

Ժամանակավոր կացարանում ապրելը (հակառակ սպասվածի) իջեցնում է ԸՆ ստանալու հավանականությունը (10 տոկոսային կետով): Հակառակ սպասվածի տնային տնտեսության չափը նույնպես իջեցնում է ԸՆ ստանալու հավանականությունը (5.5 տոկոսային կետով):

ԸՆ ստանալու հավանականությունը պայմանավորող կարևոր գործոն է նաև տնային տնտեսության բնակության վայրը: Եթե մոդելում ընդգրկված այլ բնութագրիչները հավասար են, ապա տնային տնտեսությունների բնակության վայրը բավական որոշիչ է ԸՆ ստանալու հավանականության համար: Երևանի համեմատ, ԸՆ ստանալու հավանականությունը շատ ավելի բարձր է Արագածոտնի (20.9 տոկոսային կետով), Վայոց Ձորի (16.1 տոկոսային կետով), Լոռու (10.7 տոկոսային կետով), Տավուշի (7.6 տոկոսային կետով), Շիրակի (7.3 տոկոսային կետով), Սյունիքի (6.4 տոկոսային կետով) մարզերում բնակվող տնային տնտեսությունների համար:

Գլուխ 11. Բնակչության բնակարանային պայմանները

Տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտություններն (SSԿԱՀ) առանձնահատուկ հնարավորություն են ընձեռում հավաքագրելու տվյալներ՝ բնակչության կենցաղային պայմանների, կոմունալ ծառայությունների մատչելիության և բնակարանային խնդիրներին առնչվող այլ հարցերի շուրջ: Այս գլխում ներկայացված է 2008թ.-ից 2011թ.-ն ընկած ժամանակահատվածում SSԿԱՀ-ի տվյալներով ստացված՝ բնակարանային պայմանների հիմնական ցուցանիշների մասին համեմատական վերլուծություն:

11.1. Բնակչության բնակարանային պայմանները

Հայաստանում 2011թ. տնային տնտեսությունների գերակշիռ մասը (92.1%-ը) հանդիսանում է իր կացարանի սեփականատերը: Քաղաքային բնակավայրերում տնային տնտեսությունները գլխավորապես բնակվում են բազմաբնակարան շենքերում՝ 71.6%, իսկ գյուղական բնակավայրերում գերակշռում են առանձնատները՝ 93.9% (Աղյուսակ 11.1): 2011թ.-ին հանրակացարաններում ապրող տնային տնտեսությունների մեծ մասը բնակվում է Երևան քաղաքում: Հանրակացարաններում, ժամանակավոր և այլ տեսակի կացարաններում բնակվող ինչպես քաղաքային, այնպես էլ գյուղական բնակչության համամասնությունը կազմում է 3.4%: Ժամանակավոր կացարաններում բնակվող տնային տնտեսությունների մեծ մասն աղքատ է և պատկանում է 1-ին քվինտիլին:

Աղյուսակ 11.1. Հայաստան: Տնային տնտեսությունների բաշխումն ըստ կացարանի տեսակի, բնակավայրի, աղքատության մակարդակի և սպառման քվինտիլային խմբերի, 2011թ.

(տոկոսներով)

	Ընդամենը	այդ թվում՝ ըստ կացարանի տեսակի				
		առանձնատուն	բնակարան	հանրակացարան	ժամանակավոր կացարան	այլ տեսակի կացարան
Ըստ բնակչության վայրի						
Քաղաք	100	24.8	71.6	0.5	3.1	0.0
այդ թվում Երևան	100	17.2	82.6	0.2	0.0	0.0
Այլ քաղաք	100	32.7	60.0	0.8	6.3	0.2
Գյուղ	100	93.9	3.5	0.7	1.8	0.1
Ընդամենը	100	48.1	48.5	0.6	2.7	0.1
Ըստ աղքատության մակարդակի						
Ոչ աղքատ	100	46.7	50.6	0.4	2.2	0.1
Աղքատ	100	52.8	42.9	0.8	3.4	0.1
Ծայրահեղ աղքատ	100	41.3	49.7	1.3	7.7	-
Ըստ սպառման ազդեցատի քվինտիլային խմբերի						

	Ընդամենը	այդ թվում՝ ըստ կացարանի տեսակի				
		առանձնատուն	բնակարան	հանրակացարան	ժամանակավոր կացարան	այլ տեսակի կացարան
Առաջին	100	46.3	47.9	1.0	4.6	0.2
Երկրորդ	100	54.9	41.4	0.9	2.8	
Երրորդ	100	52.5	43.9	0.4	3.1	0.1
Չորրորդ	100	50.0	47.2	0.6	2.2	
Հինգերորդ	100	39.0	59.4	0.1	1.4	0.1

Աղբյուրը. SSԿԱՀ 2011թ.

Կացարանների ծանրաբեռնվածությունը լուրջ խնդիր է երկրում: 2011թ.-ի հետազոտության տվյալներով մեկ սենյականոց բնակարանների ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 2.5 մարդ: Կացարանների ծանրաբեռնվածությունը կախված է աղքատության մակարդակից: Այսպես, հետազոտության տվյալների համաձայն, մեկ սենյականոց բնակարանների ծանրաբեռնվածությունն ամենացածր քվինտիլում 1.6 անգամ գերազանցում է ամենաբարձր քվինտիլում գրանցված ցուցանիշը: 2011թ.-ին այդ ծանրաբեռնվածությունն ամենացածր քվինտիլում կազմել է 3.34 մարդ, իսկ ամենաբարձր քվինտիլում՝ 2.15 մարդ: 1000 տնային տնտեսություններից 679 տնային տնտեսությունում (2008թ.-ի՝ 877-ի, 2009թ.-ի՝ 721-ի և 2010թ.-ի՝ 688-ի համեմատ) մեկ սենյականոց բնակարաններում գրանցվել է 2 և ավելի առկա մարդ: 2011թ.-ին գյուղական բնակչության ապահովվածությունն ընդհանուր մակերեսով բավական գերազանցել է քաղաքայինին (Աղյուսակ 11.2): Մինևույն ժամանակ, բնակարանային ֆոնդի բարեկարգվածությունը գյուղում անհամեմատ ցածր է, քան քաղաքում: Խոհանոցի, սառը ջրի, ողողվող զուգարանի և լոգարանի միաժամանակյա առկայություն (գործող) գրանցվել է գյուղական բնակավայրերի միայն 13.0% տնային տնտեսությունների մոտ, իսկ քաղաքային բնակավայրերում նման տնային տնտեսությունները կազմել են 86.0%:

Աղյուսակ 11.2. Հայաստան. Տնային տնտեսության մեկ շնչի հաշվով ապահովվածությունն ընդհանուր մակերեսով, 2011թ.

Ընդամենը	Ընդհանուր մակերեսով ապահովվածությունը տնային տնտեսության մեկ շնչի հաշվով, քառ. մ
այդ թվում՝	22.69
քաղաքային համայնքներում	20.31
գյուղական համայնքներում	27.07

Աղբյուրը. SSԿԱՀ 2011թ.

Հետազոտության արդյունքում ստացվել են նաև տնային տնտեսությունների սուբյեկտիվ գնահատականներն իրենց բնակարանային պայմանների վերաբերյալ (տես աղյուսակ 11.3): 2011թ.-ին տնային տնտեսությունների մեծ մասի՝ 64.8%-ի գնահատմամբ իրենց բնակարանային պայմանները բավարար են (2008թ.-ի 60.2%-ի, 2009թ.-ի՝ 62.2%-ի և 2010թ.-ի՝ 63.3%-ի դիմաց): Յուրաքանչյուր հինգերորդ տնային տնտեսություն՝ մոտ 18%-ը իր բնակարանային պայմանները գնահատել է վատ, իսկ 4.8%-ը՝ շատ վատ: Միայն 12.4%-ն է իր բնակարանային պայմաններին տվել լավ կամ շատ լավ գնահատական (2008թ.-ի 12.2%-ի,

2009թ.-ի՝ 12.3%-ի և 2010թ.-ի՝ 13.2%-ի դիմաց): Բնակարանային պայմանների վերաբերյալ տնային տնտեսությունների սուբյեկտիվ գնահատականները դիտարկվել են նաև ըստ բնակության վայրի, աղքատության մակարդակի և ըստ սպառման ագրեգատի քվինտիլային խմբերի: Թեև 2008թ.-ի համեմատ, ընդհանուր առմամբ, տնային տնտեսությունների սուբյեկտիվ գնահատականներն իրենց բնակարանային պայմանների վերաբերյալ որոշ չափով լավացել են, 2011թ.-ին քաղաքային տնային տնտեսություններն ավելի բավարարված են իրենց բնակարանային պայմաններից, քան նմանատիպ գյուղային տնային տնտեսությունները (Աղյուսակ 11.3):

Առավել աղքատ տնային տնտեսությունները, որոնք գտնվում են ամենացածր քվինտիլային խմբերում, իրենց բնակարանային պայմաններից ավելի դժգոհ են, քան ոչ աղքատները, ամենավերին քվինտիլում բնակարանային պայմաններից բավարարվածության մակարդակն ավելի բարձր է: Ամենաստորին սպառման քվինտիլում 35%-ն իր բնակարանային պայմանները գնահատել է վատ կամ շատ վատ, իսկ ամենավերին քվինտիլում նման տնային տնտեսությունները կազմել են 13%:

Աղյուսակ 11.3. Հայաստան. Բնակարանային պայմանների վերաբերյալ տնային տնտեսությունների սուբյեկտիվ գնահատականները, 2011թ.

(տոկոսներով)

	Ընդամենը	Բնակարանային պայմանների վերաբերյալ տնային տնտեսությունների սուբյեկտիվ գնահատականները				
		շատ լավ	լավ	բավարար	վատ	շատ վատ
Ըստ բնակության վայրի						
Քաղաք	100	0.5	14.1	65.0	16.1	4.3
այդ թվում՝						
ք.Երևան	100	0.5	12.5	66.7	16.4	3.9
այլ քաղաք	100	0.6	15.8	63.2	15.8	4.6
Գյուղ	100	0.2	8.0	64.4	21.4	6.0
Ընդամենը	100	0.5	12.0	64.8	17.9	4.8
Ըստ աղքատության մակարդակի						
Ոչ աղքատ	100	0.6	14.4	65.9	15.4	3.7
Աղքատ	100	-	6.2	63.3	23.7	6.8
Ծայրահեղ աղքատ	100	-	4.0	52.1	28.3	15.6
Ըստ սպառման ագրեգատի քվինտիլային խմբերի						
Առաջին	100	-	5.1	59.7	25.1	10.1
Երկրորդ	100	0.0	7.5	66.2	21.8	4.5
Երրորդ	100	0.3	10.0	65.1	20.1	4.5
Չորրորդ	100	0.6	12.9	66.4	15.5	4.6
Հինգերորդ	100	1.0	20.7	65.6	10.5	2.2

Աղբյուրը. *SSYUՀ 2011թ.*

Նշում. *Աղքատներն այս աղյուսակում գնահատվել են որպես ընդամենը աղքատ տնային տնտեսություններից հանած ծայրահեղ աղքատ տնային տնտեսությունների համամասնություն:*

Բնակարանային պայմանները համեմատաբար ավելի վատ են աղքատ և հատկապես ծայրահեղ աղքատ տնային տնտեսությունների մոտ: Եթե ընդհանուր առմամբ բնակարանի մակերեսի սակավությունից դժգոհել է հարցմանը մասնակից տնային տնտեսությունների 24.1%-ն, ապա աղքատ տնային տնտեսությունների շրջանում բնակմակերեսի չափից դժգոհ է եղել տնային տնտեսությունների 31.8%-ը, ծայրահեղ աղքատ տնային տնտեսությունների 45.4%-ը (Աղյուսակ 11.4.): Նույն կերպ ծայրահեղ աղքատների համար խնդիր են հանդիսացել՝ ջեռուցման պակասը, խոնավությունը, վատ լուսավորվածությունը և վատ ջրամատակարարումը:

Աղյուսակ 11.4. Հայաստան. Բնակարանային պայմանների հետ կապված տնային տնտեսությունների բողոքները 2011թ.-ին ըստ աղքատության մակարդակի

	<i>(տոկոսներով)</i>		
	Ոչ աղքատ	Աղքատ	Ծայրահեղ աղքատ
Ընդամենը	100*	100*	100*
Մակերեսի սակավություն	20.5	31.8	45.4
Աղմուկ հարևաններից և շրջապատից	5.9	5.1	3.7
Վատ լուսավորվածություն	10.3	14.4	17.9
Ջեռուցման պակաս	37.9	54.9	62.3
Խոնավություն	28.4	39.5	38.3
Կաթող տանիք	15.2	23.1	27.5
Քանդված պատեր և հատակ	21.0	33.1	42.3
Քանդված փեղկեր և դռներ	18.8	31.6	43.3
Երթևեկության խցանում	2.1	1.4	0.2
Արդյունաբերական արտանետում	2.3	3.0	3.6
Վերելակը հաճախակի չի գործում	4.5	3.2	5.0
Ջրամատակարարումը վատ է	21.7	31.1	24.8
Աղբահանությունը վատ է	17.8	19.4	14.0
Բազմաբնակարան շենքի ընդհանուր օգտագործման տարածքների և բակերի սպասարկումը վատն է	10.6	1.6	12.2
Այլ	4.2	4.3	3.4

Աղբյուրը. *SSYU2 2011թ.*

Նշում. *Գումարը գերազանցում է 100%-ը, քանի որ տնային տնտեսությունները կարող էին նշել մի քանի պատասխան

2011թ.-ին տնային տնտեսությունների միայն 3.0%-ը կամ 24.1 հազարն է կարողացել վերանորոգել իր կացարանը վերջին մեկ տարվա ընթացքում, ընդ որում նրանց գերակշռող մասը՝ 82.5%-ը եղել են ոչ աղքատ տնային տնտեսությունները, մինչդեռ աղքատ տնային տնտեսությունները կազմել են այդ խմբի միայն 17.5% -ը:

11.2. Խմելու ջրի մատչելիությունը, ջրահեռացումը և աղբահանությունը

Խմելու ջրի մատչելիությունը: 2011թ.-ի հետազոտության տվյալներով կենտրոնացված ջրամատակարարման համակարգ ունեն հարցմանը մասնակցած տնային տնտեսությունների մեծամասնությունը: Քաղաքաբնակ տնային տնտեսությունների 99.3%-ը և գյուղաբնակ տնային տնտեսությունների 89.7%-ը ունեն կենտրոնացված ջրամատակարարման համակարգ (Աղյուսակ 11.5):

Կենտրոնացված ջրամատակարարում ունեցող տնային տնտեսությունների 83.5%-ի մոտ ջրի ծորակը գտնվում է տանը, 14.1%-ի մոտ՝ բակում, իսկ 2.4%-ի մոտ՝ փողոցում:

Աղյուսակ 11.5. Հայաստան. Խմելու ջրի մատչելիությունը տնային տնտեսությունների համար 2008 և 2011թթ.-ի համեմատականը,

(տոկոսներով)

Ջրի հիմնական աղբյուրը	Ընդամենը հանրապետությունում		Քաղաքային բնակավայրերում		Գյուղական բնակավայրերում	
	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.
Կենտրոնացված ջրամատակարարում	97.0	97.5	99.4	99.5	92.4	93.7
մինչև 1 ժամ	0.7	0.1	0.2	0.1	1.9	0.1
1-5 ժամ	31.3	18.6	31.2	16.4	31.4	23.3
6-12 ժամ	28.7	22.6	32.5	24.0	20.5	19.6
13-23 ժամ	5.7	5.5	5.9	5.3	5.3	5.8
24 ժամ	33.6	53.2	30.2	54.2	40.9	51.2
Ջրհոր, աղբյուր	1.2	1.3	0.1	0.1	3.2	3.6
Ջրամատակարարման սեփական համակարգ	0.6	1.1	0.2	0.4	1.2	2.6
Բերովի ջուր	1.1	0.0	0.2	0.0	3.0	0.0
Այլ աղբյուրներ	0.1	0.1	0.1	0.0	0.2	0.1

Աղբյուրը. *SSGUS 2008 և 2011թթ*

Կենտրոնացված ջրամատակարարման համակարգը միշտ չէ, որ ապահովում է բավարար ջրամատակարարման ծառայություններ: 2011թ.-ին տնային տնտեսություններն օրական ջուր ունեցել են միջինը 16 ժամ: Կենտրոնացված ջրամատակարարման համակարգ ունեցող տնային տնտեսությունների միայն 53.2%-ն է ունեցել շուրջօրյա ջրամատակարարում: Չնայած դա 2008թ.-ի համեմատ ակնհայտ բարելավում է, այնուամենայնիվ 2011թ.-ին տնային տնտեսությունների 18.6%-ը ջուր է ունեցել օրական 1-5 ժամ: Հանրապետության ոչ բոլոր բնակավայրերում է, որ բնակչությանը ջուրը մատուցվել է ամեն օր: Ամսվա մեջ տնային տնտեսությունները ջուր ունեցել են միջինում 29 օր: 2011թ.-ին քաղաքային բնակավայրերում տնային տնտեսությունների 0.4%-ը ջուր է ունեցել ամսական 1-7 օր, 0.4%-ը՝ 2 շաբաթ, 4.2%-ը՝ 3 շաբաթ, գյուղական բնակավայրերում ջուր է ունեցել տնային տնտեսությունների 0.9%-ը՝ ամսական 1-7 օր, 2.4%-ը՝ 2 շաբաթ, 6.0%-ը՝ 3 շաբաթ: Հանրապետությունում տնային տնտեսությունների 0.3%-ը ջուր է ունեցել ամսական 1-7 օր, 1.1%-ը՝ 2 շաբաթ, 4.8%-ը՝ 3 շաբաթ:

Աղյուսակ 11.6. Հայաստան Ջրամատակարարման ծառայությունների մատչելիությունն ըստ սպառման ագրեգատի քվինտիլային խմբերի, 2008 և 2011թթ.

(տոկոսներով)

	Առաջին քվինտիլ		Երկրորդ քվինտիլ		Երրորդ քվինտիլ		Չորրորդ քվինտիլ		Հինգերորդ քվինտիլ	
	2008թ	2011թ	2008թ	2011թ	2008թ	2011թ	2008թ	2011թ	2008թ	2011թ
Կենտրոնացված ջրամատակարարում	96.6	95.9	96.4	96.8	96.0	98.0	97.8	98.4	98.2	98.0
o մինչև 1 ժամ	1.1	0.2	1.0	-	0.5	0.1	0.5	-	0.5	0.0
o 1-5 ժամ	35.5	26.1	33.8	22.8	28.6	21.5	30.1	14.8	29.4	11.8
o 6-12 ժամ	24.0	25.8	26.9	24.9	28.2	20.4	32.7	21.5	30.3	21.8
o 13-23 ժամ	4.5	4.8	6.5	5.9	6.2	5.4	5.1	5.8	6.1	5.4
o 24 ժամ	34.9	43.1	31.8	46.5	36.5	52.6	31.6	57.9	33.7	60.9
Ջրհոր, աղբյուր	1.6	2.4	1.2	1.5	1.1	1.1	1.4	0.8	0.6	1.0
Ջրամատակարարման սեփական աղբյուր	0.5	1.5	0.7	1.7	0.8	0.8	0.3	0.8	0.5	1.0
Բերովի ջուր	1.0	-	1.7	0.0	2.0	0.0	0.3	-	0.7	-
Այլ աղբյուրներ	0.3	0.1	-	-	0.1	-	0.2	-	0.0	0.1

Աղբյուրը. *SSYUL 2008 և 2011թթ.*

2011թ.-ին տնային տնտեսություններում կենտրոնացված ջրամատակարարման առկայությունն՝ ըստ սպառման ագրեգատի քվինտիլային բաշխվածության, շատ չի տարբերվում և կազմում է 96- 98%:

Այդուհանդերձ, ոչ աղքատ տնային տնտեսությունների 21.7%-ը, աղքատ տնային տնտեսությունների 31.1%-ը և ծայրահեղ աղքատ տնային տնտեսությունների 24.8%-ը նշել են ջրամատակարարման ծառայության վատ վիճակ (Աղյուսակ 11.4):

Ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգ. 2011թ.-ին երկրում ավելացել է ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգից օգտվող տնային տնտեսությունների համամասնությունը՝ 2008թ.-ի համեմատ (համապատասխանաբար 69.6 և 66.7 տոկոս (Աղյուսակ 11.7):

Աղյուսակ 11.7. Հայաստան. Ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգի մատչելիությունը, 2008 և 2011թթ.

(տոկոսներով)

	Քաղաքային բնակավայրեր		Երևան		Այլ քաղաքներ		Գյուղական բնակավայրեր		Ընդամենը	
	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.
Ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգ	91.1	96.4	96.5	99.1	85.5	93.6	19.0	17.0	66.7	69.6
Ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգը չի գործում	0.2	0.0	0.1	0.0	0.3	0.0	1.3	0.1	0.6	0.0
Կոյուղու բացակայություն	8.7	3.6	3.4	0.9	14.2	6.4	79.7	82.9	32.7	30.4

Աղբյուրը. *SSՀԱՀ 2008 և 2011թթ.*

Ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգի առումով բավական զգալի է քաղաք-գյուղ տարբերությունը: Ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգից օգտվում են Երևանի գրեթե բոլոր բնակիչները (99.1%): Այլ քաղաքային բնակավայրերում ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգ ունեն տնային տնտեսությունների 93.6%-ը, մինչդեռ գյուղական բնակավայրերում ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգից օգտվում են տնային տնտեսությունների միայն 17.0%-ը: Դա լուրջ խնդիր է, քանզի կոյուղու առկայությունը շատ կարևոր է բավարար սանիտարական պայմաններ ապահովելու համար, ինչպես նաև առողջապահության տեսանկյունից:

Ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգի առկայությունն ըստ սպառման ագրեգատի քվինտիլային խմբերի (Աղյուսակ 11.8), ցույց է տալիս, որ ամենահարուստ՝ հինգերորդ քվինտիլային խումբն ունի ավելի բարձր մատչելիություն համակարգի նկատմամբ, քան առաջին՝ ամենաաղքատ քվինտիլային խումբը (75.7% ` 71.4%-ի դիմաց):

Աղյուսակ 11.8. Հայաստան. Ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգի առկայությունն ըստ սպառման ագրեգատի քվինտիլային խմբերի, 2011թ.

(տոկոսներով)

Ջրահեռացման համակարգի առկայությունը	Սպառման ագրեգատի քվինտիլային խմբեր				
	Առաջին	Երկրորդ	Երրորդ	Չորրորդ	Հինգերորդ
Ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգ	71.4	66.8	65.7	67.4	75.7
Ջրահեռացման կենտրոնացված համակարգը չի գործում	0.0	-	0.1	-	-
Կոյուղու բացակայություն	28.6	33.2	34.2	32.6	24.3

Աղբյուրը. *SSՀԱՀ 2011թ.*

Աղբահանությունը. 2011թ.-ին 2008թ.-ի համեմատ, երկրում ավելացել է աղբահանության կենտրոնացված համակարգից (աղբամուղ և/կամ աղբը հավաքվում է բեռնատարով) օգտվող տնային տնտեսությունների համամասնությունը (85.1%` 80.9%-ի դիմաց) (Աղյուսակ 11.9): Աղբահանության ծառայությունը համեմատաբար լավ է գործում քաղաքային բնակավայրերում, մասնավորապես Երևան քաղաքում, քան գյուղական բնակավայրերում, որտեղ տնային տնտեսությունները շատ հաճախ այրում կամ հորում են իրենց աղբը: Բնակչության մի մասը` ծայրահեղ աղբատների 14.0%-ը, աղբատների 19.4%-ը և ոչ աղբատների 17.8%-ը բողոքել են, որ աղբահանությունը վատ է իրականացվում (Աղյուսակ 11.4):

Աղյուսակ 11.9. Հայաստան. Աղբահանությունը , 2008 և 2011թթ.

(տոկոսներով)

	Քաղաքային բնակավայրեր		Երևան		Այլ քաղաքներ		Գյուղական բնակավայրեր		Ընդամենը	
	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.
Աղբամուղ և/կամ հավաքվում է բեռնատարով. թափվում է աղբակույտի մեջ	98.0	98.7	99.5	99.9	96.5	97.5	47.4	58.5	80.9	85.1
Այրվում է	0.8	0.6	0.1	0.0	1.5	1.2	31.9	30.7	11.3	10.7
Հորվում է	0.4	0.2	0.1	0.1	0.6	0.3	10.4	4.6	3.8	1.8
Այլ	0.8	0.5	0.3	0.0	1.4	1.0	10.3	6.2	4.0	2.4

Աղբյուրը. *SSYUZ 2008 և 2011թթ.*

11.3. Բնակարանների ջեռուցումը

Ինչպես քաղաքային, այնպես էլ գյուղական բնակավայրերի տնային տնտեսությունների մեծ մասը ջեռուցել են իրենց բնակարանները: Իր կացարանը ջեռուցող տնային տնտեսությունների համամասնությունը 2011թ.-ին կազմել է 98.4% (Աղյուսակ 11.10):

Կացարանների ջեռուցման համար տնային տնտեսություններն օգտագործել են բնական գազը` 50.0% (2010թ.-ի` 57.1%-ի դիմաց), փայտը` 31% (2010թ.-ի` 25.8% -ի դիմաց), էլեկտրականությունը` 13.4% (2010թ.-ի` 11.7% -ի դիմաց) և այլն: Նախորդ տարվա համեմատ ավելացել է բնակարանները էլեկտրականությամբ ջեռուցող տնային տնտեսությունների մասնաբաժինը, մինչդեռ գազը որպես ջեռուցման աղբյուր օգտագործողների համամասնությունը նկատելիորեն նվազել է: (2011թ. տնային տնտեսությունների 80.2 տոկոսն ունեին կենտրոնացված գազամատակարարում): Աճել է նաև բնակարանները փայտով ջեռուցող տնային տնտեսությունների մասնաբաժինը:

Աղյուսակ 11.10. Հայաստան. Կացարանների ջեռուցման տեսակները, 2010 և 2011թթ

(տոկոսներով)

	Քաղաքային բնակավայրեր		ք. Երևան		Այլ քաղաքներ		Գյուղական բնակավայրեր		Ընդամենը	
	2010թ	2011թ	2010թ	2011թ	2010թ	2011թ	2010թ	2011թ	2010թ	2011թ
Ընդամենը	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Չեն ջեռուցվել	1.7	2.4	2.4	3.2	1.1	1.5	0.5	0.2	1.3	1.6
Ջեռուցվել են այդ թվում ըստ օգտագործված էներգիայի տեսակների	98.3	97.6	97.6	96.8	98.9	98.5	99.5	99.8	98.7	98.4
Կենտրոնացված ջեռուցում	0.4	-	0.1	-	0.7	-	-	-	0.3	-
Նավթ. դիզելային վառելիք	-	-	-	-	-	0.1	0.1	0.2	0.0	0.1
Էլեկտրա-էներգիա	17.2	19.9	23.2	27.3	11.0	12.2	1.0	0.9	11.7	13.4
Գազ	69.4	65.8	70.1	67.7	68.7	64.0	33.2	19.4	57.1	50.0
Փայտ	12.0	13.0	6.0	4.2	18.2	21.9	52.5	65.7	25.8	31.0
Այլ	1.0	1.3	0.6	0.8	1.4	1.8	13.2	13.8	5.1	5.5

Աղբյուրը. *SSՀԱՀ 2010 և 2011թթ*

2011թ.-ին տնային տնտեսությունների մեծամասնության համար ջեռուցման հիմնական աղբյուր է հանդիսացել գազը՝ 50.0 տոկոս: Ինչպես Երևան քաղաքում, այնպես էլ այլ քաղաքային բնակավայրերում գազը մնում է ջեռուցման հիմնական աղբյուր (Աղյուսակ 11.10): Իսկ գյուղական բնակավայրերում ջեռուցման հիմնական աղբյուրը մնացել է փայտը:

2011թ.-ին կացարանների ջեռուցման համար օգտագործված սարքերի տեսակներից բնակչությունը առավել հաճախ օգտագործել է ինչպես ինքնաշեն վառարան (37%), այնպես էլ գործարանային արտադրության վառարան (34%): Քաղաքային բնակավայրերում բնակչությունը նախընտրել է գործարանային արտադրության վառարանը (44%), այն դեպքում, երբ գյուղական բնակչությունը նախընտրել է ինքնաշեն վառարանը (81%):

Աղյուսակ 11.11. Հայաստան. Կացարանների ջեռուցման համար օգտագործված սարքերի տեսակները, 2011թ.

(տոկոսներով)

	Քաղաքային բնակավայրեր	ք. Երևան	Այլ քաղաքներ	Գյուղական բնակավայրեր	Ընդամենը
Էլեկտրական սալիկ	9.8	15.6	4.0	0.5	6.6
Էլեկտրական ջեռուցիչ	9.4	11.0	7.7	0.3	6.3
Գազօջախ	2.9	3.9	1.9	0.0	1.9
Ինքնաշեն վառարան	14.4	4.9	24.3	80.6	37.0
Գործարանային արտադրության վառարան	44	37.3	50.9	15.3	34.2
Լոկալ-անհատական կաթսա	18.9	26.4	11.1	2.8	13.4
Լոկալ-կոլեկտիվ կաթսա, ամբողջ շենքի համար	0.1	0.1	0.0	0.0	0.1

	Քաղաքային բնակավայրեր	ք.երևան	Այլ քաղաքներ	Գյուղական բնակավայրեր	Ընդամենը
Կենտրոնացված ջեռուցում	-	-	-	-	-
Այլ	0.5	0.8	0.1	0.5	0.5
Ընդամենը	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Աղբյուրը. *SSԿԱՀ 2011թ.*

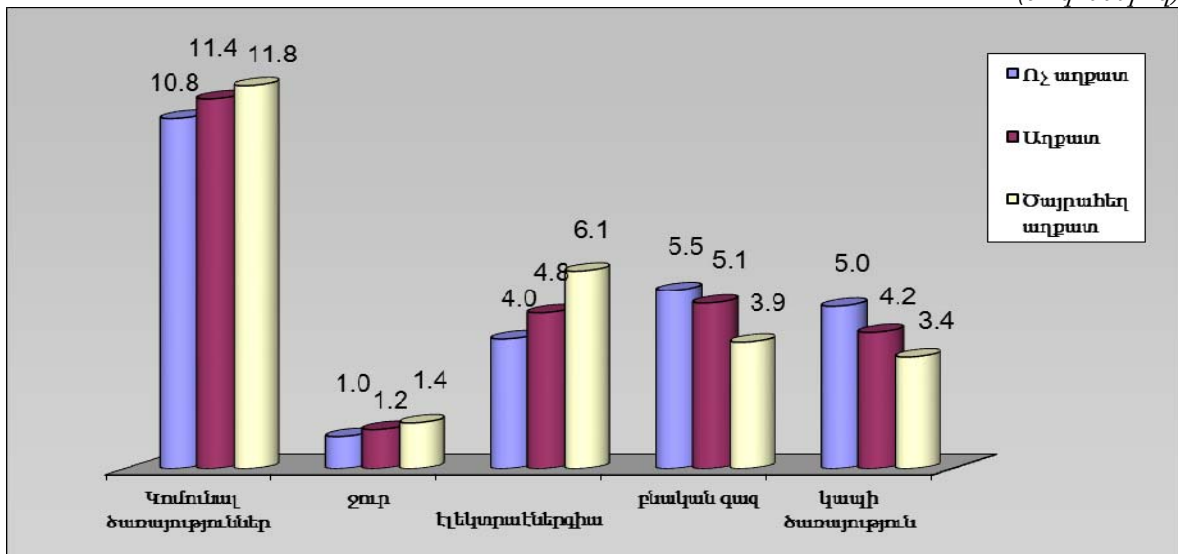
Ընդհանուր առմամբ տնային տնտեսությունների միջին ամսական սպառողական ծախսերում կոմունալ ծառայությունների համար կատարված ծախսերը կազմել են 10.9 %, իսկ էլեկտրաէներգիայի համար կատարված ծախսերի մասնաբաժինն ամենաբարձրն է այլ կոմունալ ծառայությունների համեմատ (2011թ.-ին այն կազմում է կոմունալ ծախսերի ավելի քան 39 %-ը): Տնային տնտեսությունների միջին ամսական սպառողական ծախսերում կապի ծառայությունների համար կատարված ծախսերը կազմել են 5 % (տես՝ Աղյուսակ 7.5):

Գծապատկեր 11.1-ը համեմատում է ոչ աղքատների, աղքատների և ծայրահեղ աղքատների միջին ամսական սպառողական ծախսերում տարբեր ծառայությունների համար կատարված ծախսերի մասնաբաժինները:

Ոչ աղքատների կողմից կոմունալ ծառայությունների համար կատարված ծախսերը 2011թ.-ին (մեկ շնչի հաշվով միջին ամսական) 3.2 անգամ բարձր են, քան ծայրահեղ աղքատներինը, իսկ բնական գազի համար կատարված ծախսերը՝ 4.3 անգամ: Ոչ աղքատների կողմից կապի ծառայությունների համար կատարված ծախսերը 2011թ.-ին (մեկ շնչի հաշվով միջին ամսական) 4.8 անգամ բարձր են, քան ծայրահեղ աղքատներինը:

Գծապատկեր 11.1. Հայաստան. Տարբեր ծառայությունների դիմաց կատարված ծախսերի մասնաբաժինն ընդամենը սպառողական ծախսերի նկատմամբ ըստ աղքատության մակարդակի, 2011թ.

(տոկոսներով)

Աղբյուրը. *SSԿԱՀ 2011թ.*

**) Կապի ծառայությունները ներառում են հեռախոսավճարները, հեռագրավարձը և ինտերնետային ծառայություններից օգտվելու վճարները*

11.4. Երկարաժամկետ օգտագործման ապրանքների առկայությունը

Հայաստանի տնային տնտեսությունները նշել են, որ երկարաժամկետ օգտագործման կենցաղային ապրանքների մեծ մասը հիմնականում ձեռք է բերված տարիներ առաջ: Գրեթե բոլոր տնային տնտեսությունները, անկախ բնակության վայրից, ունեն հեռուստացույց, իսկ սառնարան ունեն նրանց հիմնական մասը:

2011թ.-ի ընթացքում ձեռք բերված երկարաժամկետ օգտագործման ապրանքների շարքում առավել հաճախ գնվել են լվացքի մեքենաներ, սառնարաններ, բջջային հեռախոսներ, համակարգիչներ, արդուկներ և հեռուստացույցներ:

Աղյուսակ 11.12. Հայաստան. Երկարաժամկետ օգտագործման կենցաղային ապրանքների առկայությունը 100 ընտանիքի հաշվով, 2008 և 2011թթ.

(տոկոսներով)

	Ընդամենը		Քաղաք		Գյուղ	
	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.	2008թ.	2011թ.
Հեռուստացույց	98	98.8	99	98.9	98	98.7
Սառնարան	91	94.7	94	95.3	85	93.7
Լվացքի մեքենա	79	87.4	82	89.3	73	83.7
Փռչեկուկ	46	62.9	52	70.4	33	48.3
Կարի մեքենա	42	53.6	41	53.8	45	53.2
Գազօջախ	86	90.6	89	91.3	80	89.2
Արբանյակային ալեհավաք	7	19.0	6	16.1	9	24.7
Բջջային հեռախոս	72	90.1	75	90.1	68	90.1
Տեսամագնիտոֆոն	35	48.1	37	49.6	31	45.1
Տեսախցիկ	3	5.8	3	6.6	1	4.3
Լուսանկարչական ապարատ	22	32.9	21	31.8	23	35.2
Երաժշտական կենտրոն	23	35.6	26	31.6	19	43.4
Համակարգիչ	10	28.7	14	39.0	2	12.4

Աղբյուրը. *SSՀԱՀ 2008 և 2011թթ.*

2011թ. տնային տնտեսությունների 2.9 տոկոսը տանը ունեին լարային ռադիո:

Վերջին տարիների ընթացքում կտրուկ ավելացել է բջջային հեռախոս ունեցող տնային տնտեսությունների քանակը, հատկապես գյուղական վայրերում, որտեղ նրանց թիվը 2011թ.-ին հասել է 90.1%: Գյուղական բնակչությունն ունի նույնքան քանակությամբ բջջային հեռախոս, որքան քաղաքային բնակչությունը:

Համաձայն կապի ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունների վիճակագրական տվյալների, 2011թ.-ին բջջային կապի բաժանորդների քանակը հասել է 4334.6 հազարի, ինչը 12.1%-ով բարձր է 2010թ.-ի համապատասխան ցուցանիշից: Ընդ որում՝ վերոհիշյալ ցուցանիշում ակտիվ բաժանորդների քանակը 2011թ.-ին կազմել է 3210.8 հազար, ինչը 2.4%-ով բարձր է 2010թ.-ի համապատասխան ցուցանիշից:

Այդուհանդերձ, համակարգիչ ունեցող տնային տնտեսությունների քանակը դեռևս փոքր է (28.7%), չնայած այն բանի, որ 2008թ.-ի համեմատ այն համարյա եռապատկվել է:

Աղյուսակ 11.13. Հայաստան. Համակարգչի և ինտերնետային կապի մատչելիությունը տնային տնտեսության որևէ անդամին, 2008 և 2011թթ.

(տոկոսներով)

	2008թ.			2011թ.		
	Ընդամենը	քաղաք	գյուղ	Ընդամենը	քաղաք	գյուղ
Ընդամենը տնային տնտեսություններ	100	100	100	100	100	100
այդ թվում						
Տնային տնտեսության որևէ անդամին մատչելի (առկա) է համակարգիչը*	17.9	21.8	10.3	37.8	45.8	22.1
Տանը	10.2	14.3	2.1	28.7	37.0	12.4
Այլ տեղում	10.5	11.2	9.2	18.1	19.0	16.4
Տնային տնտեսության որևէ անդամ օգտվում է ինտերնետից	5.9	8.6	0.5	22.2	29.3	8.4
Տանը մշտական	2.9	4.3	0.2	19.1	26.0	5.6
Տանը ոչ միշտ	3.0	4.3	0.3	3.1	3.3	2.8
Տնային տնտեսության անդամներից օգտվում են ինտերնետից	**					
Աշխատավայրում	8.1	10.0	4.2
Ուսումնական հաստատությունում	4.7	4.4	5.3
Ինտերնետի մատչելիության (անվճար) կենտրոնում	1.4	1.8	0.4
Ինտերնետի մատչելիության (վճարովի) կենտրոնում	6.2	6.1	6.3
Բջջային հեռախոսի միջոցով ցանկացած վայրում	17.0	13.7	23.3
Այլ վայրում շարժական սարքի միջոցով	0.5	0.5	0.3

Աղբյուրը. *SSYUՀ 2008 և 2011թթ.*

• *Գումարը գերազանցում է ընդամենը, քանի որ մեկ անդամը կարող էր օգտվել համակարգիչից և տանը և այլ տեղում:*

** *2008թ.-ին տնային տնտեսությունների անդամների 5.8% օգտվում էր ինտերնետից այլ տեղում:*

2011թ.-ին տնային տնտեսությունների 19.1%-ը տանն ունի մշտական ինտերնետային կապ, իսկ 3.1%-ը՝ ոչ մշտական ինտերնետային կապ: 2011թ.-ին տնային տնտեսությունների 24.8%-ն օգտվում է ինտերնետային կապից այլ վայրերում, այդ թվում աշխատավայրում՝ 21.4%, ուսումնական հաստատությունում՝ 12.5%, ինտերնետի մատչելիության անվճար կենտրոնում՝ 3.6%, ինտերնետի մատչելիության վճարովի կենտրոնում՝ 16.4%, բջջային հեռախոսի միջոցով՝ 44.9%, այլ վայրում շարժական սարքի միջոցով՝ 1.2%: